

Brudefaerd

Et fortælleoplæg til Fastaval 2001

Indholdsfortegnelse

4	Introduktion
5	Hvad er det så, du skal...
5	Hovedpersonerne
5	Fuld frihed, fuldt ansvar
5	Målet for fortællingen: en tragedie
6	En folkevise - hvad er det?
7	Dine instrumenter - og om at spille sammen
7	Og hvad har du så at gøre med?
7	Din hovedperson
7	Fortællekortene
7	Bipersonerne
8	Stemningsbeskrivelser
8	Krydsklipping
8	Stemningsmusik
8	Historien
8	Et glimt af Framlev
9	Ond tvist mellem mænd – baggrunden for historien
11	Fortællingens regler
11	Fortællekortene
11	Hændelseskort
11	Temakort
12	Bipersonkort
12	Stedkort
12	SoloVers-kort
12	Slutkort
13	Vers, og hvordan de forløber
13	Et eksempel på et almindeligt vers
15	Et eksempel på et solovers
16	Hvordan I kommer godt i gang
17	At respektere hinanden
17	Grundreglerne
18	Hændelseskortene
18	"Troldtøj i natten" (prolog)
19	"Din lykke borttaget..."
20	"En pokkers ka'l..."
20	"Kolde hænder"
21	"Hvis man vælter stenen..."
21	"Gengangeren"
21	"Forsmået kærlighed"
22	"Drømte mig en drøm i nat"
22	"Ham Kresten, ham skulle man gøre noget ved..."
22	"Han er vel en rakker-køter..."
23	"Hun er så ung, og så yndig ser hun ud.."
23	"Men det er ellers en dejlig aften..."
24	"Garm, der er noget jeg må sige dig..."
24	"Her ved jeg, hvad jeg har..."
25	"Brudefærden" (sidste vers)

25	“Epilog”
26	Stedkortene
26	Kirken
26	Kirkegården
27	Præstegården Ullvi
28	Ravnsholm
28	Rakkernes huler
29	Heden
29	Tingpladsen
29	Smedjen
30	Hovedpersonerne
30	Kiersten, bruden
31	Hr. Oluf, Kierstens far, overhoved for Grueslægten
32	Garm, Rakkeren
33	Stolt Peder, broderen
34	Mette Marie, træl og krigsbytte
35	Kristian Hamme, præsten
36	Bipersonerne
36	Magnus Hamme
36	Maren Kalsgaard
36	Ingelise Hamme
36	Karl Marsk
37	Smeden Per Isenvad
38	Kresten Nielssøn
38	Skind-Grethe
39	Sivert Rakker eller “Køteren
39	Et blik ud over landskabet - Brudefærds middelalder
39	Med sværd skal land vindes - relevant storpoltik
40	Magten i Hids herred - en hakkeorden
41	Trolden på korset
41	Slægtens magt
41	Vilden Sti - hævn og tugt
42	En dag i et middelaldermenneskes liv
43	Gårde og huse - hvordan lever man
44	Silke og ærlig pæl - hvordan ser man ud
44	Mad - hvad spiser og drikker man
45	At blive gift
46	Et farvel
	Bilag
	Fortællekortene (pap-udgaven)
	Kort over Framlev

Introduktion

I solens første stråler, med sultne, klukkende høns omkring sine fødder, står hun dér ved brønden - Kiersten, i snavset arbejdskjole og håret sat op i en rodet knold, og stirrer fraværende ud over gårdstøften, over fælleden, ud mod hedens disede konturer. En tom træspand dingler glemt fra en hånd, og hønsene tigger forgæves efter korn, for Kierstens sind er på heden, på et sted, der er forunderligt frit for korsbyrd og ægteskab. Et sted derude vågner han under den samme sol, og gnubber sit forsovede ansigt i en kold hedestrøm. Et øjeblik glemmer hun trolovelsesringen, der slutter tæt til om hendes håndled. Tænk på at snige sig bort i nat, og stikke ud på heden for at se til ham. Lade som om hun var fri at gøre som hun ville.

Og så, pludseligt, mærker hun et sting i sit liv. Noget derinde, der har sin egen vilje. Noget, der kræver sit liv. Det sortner for hendes øjne, solen mister sit skin. Spanden rammer pladsens hårde lerjord med en dump lyd, hendes bryst snævrer sig sammen, som skulle hun svime. Om ganske få dage skal hun træde til alters, stå jomfrubrud for Magnus. Med en fremmed mands barn voksende i sit liv.

Velkommen til Brudefærd. Du skal til at opleve et meget anderledes scenarie - faktisk er det slet ikke et scenarie i traditionel forstand, for du har fuldt ansvar for og fuld kontrol over historien. Der er ikke nogen spilleleder til at guide dig igennem historien, og du skal foretage dig meget mere end bare at spille en karakter. Du skal nemlig **fortælle** en middelaldertragedie sammen med fem andre mennesker - og I skal styre historien, stemningen, bipersonerne i fælleskab. Det betyder, at du ikke er en spiller, men en fortæller, og at du ikke har ansvaret for en karakter, men for en hovedperson.

Man kunne kalde Brudefærd et spillerstyret, omvendt fortællescenarie - eller en "fusionsfortælling", men det er vel egentlig bare en improviseret historie udsat for flere fortællere. En slags fortælleoplæg.

I dette kompendium finder du en masse information, der skal hjælpe dig med opgaven. Der står noget om fortælleregler, noget om historien, og noget om middelalder. Du skal også sikre dig, at du har fået udleveret en hovedperson - det tætteste du kommer på en karakter i denne sammenhæng. Det er en god idé at læse kompendiet igennem nogle gang før du skal i gang med historien, og hvis du er smart, arrangerer du et møde med din gruppe, så I kan se hinanden lidt an, og snakke om tingene. Det bliver nemt stresset, hvis alting skal ske i sidste øjeblik.

Hvis det, du har læst indtil videre, slet ikke er hvad du troede du meldte dig til - så er der overhovedet ikke noget forkert i at henvende dig til Fastaval, og give din plads videre til en anden. Det er slet ikke alle, der kan lide genren, og det ville være dumt at sidde i mange timer og være irriteret over det. Husk at beslutte dig hurtigt - hvis en anden overtager din plads, skal de jo have tid til at læse kompendiet.

Ellers vil jeg ønske dig lykke til, og Guds fred på din færd.

Hvad er det så, du skal?

Historien „Brudéfærd“ er en middelalderhistorie med en ordentlig omgang blod, saft, vold og hævn, hvor folkesangenes stiliserede aktører bliver til mennesker for en stund, for så at vende tilbage til folkesangens mytiske status i slutningen.

Det handler på overfladen om en ung piges bryllupsfærd, og om hendes uægte barn, der vokser i hendes liv selv to nætter før hun skal stå jomfrubrud. Det handler også om to slægter, der har ligget i blodfejde i århundreder, og om afslutningen på striden, der kun kan bilægges i blod og aske. Det handler om mennesker, der kalder deres egen ondskab trolddom, og om stærke kræfter, der lader sig lokke af menneskers vrede og had. Det handler om mennesker, der overskrider de dybeste tabuer i et lille, isoleret middelaldersamfund - om barnedrab, slægtsmord, trolddom, forbudte drifter, og oprør mod slægtens vilje. For det er de mennesker, der synges sange om endnu.

Du skal sammen med fem andre fortællere væve historien om de sidste dage i den unge Kierstens liv og hendes bryllupsnat, hvor grunden til en makaber folkevise bliver lagt. For galt skal det gå, grueligt galt.

Hovedpersonerne

Kiersten - den gravide pige, der skal giftes bort i politisk ærinde

Hr. Oluf Grue - Kierstens far, magtsyg og stolt overhoved for ambitiøs slægt

Stolt Peder - Kierstens broder, våbenfør, Olufs ambitiøse søn og håndlanger

Kristian Hamme - fader til brudgommen, tyrannisk præst og storbonde på egnen

Mette Marie - Hr. Olufs træl, Kierstens amme, "krigsbytte"

Garm - Rakker, fader til Kierstens ufødte barn, fredløs hævner

Fuld frihed, fuldt ansvar

Som fortæller er dit hovedansvar overfor fortællingen, ikke en karakter. Selvom du styrer en hovedperson, drejer det sig ikke om at løse et plot, vinde intriger, eller endsige sørge for at karakteren overlever. Det eneste, du skal holde dig for øje er, om historien bliver bedre af det, du tilføjer. Hvis ikke, skal du lade være. Det drejer sig ikke om at blive hørt, eller spille bedst, eller tage styringen - det drejer sig om at væve det bedste tæppe, ikke om at være den mest strålende tråd, hvis man skal bruge et billede på det.

Som fortæller har du meget magt - både til at skabe og ødelægge. Hvis du er uoplagt, uopmærksom eller prøver at skade de andres indlæg - ja, så er der ikke nogen spilleder til at standse dig, eller rette op på skaden. Der er kun dig og de andre. Men til gengæld er hele oplevelsen, alle valgene, hele historien, jeres. Der er ikke nogen, der fører jer igennem noget, ingen der trækker noget ned over hovedet på jer. I har friheden til i fællesskab at skabe den vildeste historie - eller aldrig komme ud af stedet. Ansvar og magten er jeres.

Alle kender til historiens grundelementer og værktøjer. Der er ikke noget, som er skjult eller overraskende for nogen fortæller, hvad angår forhistorien eller grundlaget for "Brudéfærd". Det spændende er, hvor levende I kan fortælle den - og hvordan den ender. Og at I har en fantastisk oplevelse undervejs, at I får gåsehud på armene som man sommetider får det, når man hører en ganske særlig historie omkring et bål. Eller i et mørkt rum.

Målet for fortællingen: en tragedie

Brudefærd er grundlæggende en tragedie, og tragedier ender altid med frygteligt. Jeres opgave, jeres mål med denne fortælling er, at det skal gå grueligt galt for jeres hovedpersoner. Det skal ende på den mest episke, og den mest blodige, brutale og ærefrygtindgydende måde - ligesom i en folkevise. Hver eneste scene, stemningen, hele handlingen skal være fokuseret på at ende i blodbad og rædsel til sidst, og luften skal være drægtig med onde varslere og dystre forudannelser hele vejen igennem.

Et andet kendetegn for en tragedie er ofte, at aktørerne handler efter bedste overbevisning. De tager de bedste valg de kan, og ender alligevel med at tabe. Hvert skridt bringer dem kun tættere på ulykken, ligegyldigt hvor meget de prøver at undvige eller afværge den.

En folkevise - hvad er det?

“Brudefærd” er en improviseret folkevise, og derfor er det nødvendigt at holde sig nogle træk for øje: Folkeviser er ofte groteske, og handler om mennesker, der har overtrådt de dybeste og stærkeste tabuer i deres samfund. Om det frygteligste, der kan ske nogen. Om den ondskab der lurder på mennesker, både indefra og fra det overnaturlige.

Tag for eksempel historien om Ebbe Skammelsøn:

*“Skammel han bor sig nær i Thy,
han er både rig og kåd,
så væne har han sønner fem,
de to fores ilde ad.
Fordi træder Ebbe Skammelsøn så mangen sti vild.”*

Og ganske rigtigt - Ebbes bror ægter med list hans udkårne, og Ebbe hævner sig med frygtindgydende brutalitet i sidste vers:

*“Det var Ebbe Skammelsøn,
han sit sværd uddrog,
det var Peder, hans broder,
han til jorden vog.
Fordi træder Ebbe Skammelsøn så mangen sti vild.”*

Alle har kendt sangens handling og morale på forhånd, men har sikkert med stor fornøjelse sunget med på det gentagne omkvæd “Fordi træder Ebbe Skammelsøn så mangen sti vild” Allerede i første vers aner man, at det går rigtigt galt, og omkvædet understreger hele tiden budskabet - Ebbe er blevet fredløs, fordi han ikke alene har dræbt, men dræbt sin slægt. Så kan det ikke blive værre, for slægten er i alle henseender hellig.

En folkevise indeholder også ofte kun det mest nødtørftige information for at kunne forstå historien, i modsætning til et scenarie, hvor man snildt kan bruge tid på at lade hovedpersonerne leje video (fordi det er sjovt at spille), før de tager ud for at nedlægge skurken.

Derfor bør I holde jer moralen og historien for øje hele tiden, således at hver scene, som her kaldes et vers, forholder sig direkte til tragedien i slutningen. Alt skal bygge op til det sidste vers, hvor hævnens slippes løs, og versene bør skæres så stramt som muligt.

Der hvor "Brudefærd" afviger fra folkeviserne er, at I har tid til at gøre hovedpersonerne levende, at gøre rede for deres tanker og følelser. De er ikke bare stive figurer i en grotesk historie - de er almindelige mennesker, der gennem deres handlinger bliver ikoner, eksponenter for ondskaben, gruen, det frygtelige - det som rækker ud over hverdagen. Tabuet.

Dine instrumenter - og om at spille sammen

For at ingen skal hænge på hele ansvaret, er fortællingens elementer - hovedpersoner, temaer, historie - delt ud på jer allesammen. Det betyder, at du har et **eksponeringsansvar**, der er knyttet til din hovedperson.

Hvad er det? At eksponere noget betyder at 'fremstille' eller 'belyse' det. Det, du skal belyse, er et af Brudefærds temaer – slægtsfejde, kvindekår, overtro, menneskelig ondskab, slægtens magt og så videre.

Du kan for eksempel have fået ansvaret for "Slægtsfejde". Det betyder, at du gennem din hovedperson, bipersonerne, og din fortælling har ansvar for, at den slægtsfejde, som lurser i baggrundshistorien, spiller ind i jeres fælles historie. Det er din personlige vinkel på historien. Dit eksponeringsansvar står under din Hovedpersoners tekst.

Og hvad har du så at gøre med?

Din hovedperson spiller en afgørende rolle for historien - det er en nøglefigur. Det er ikke din karakter - det er et værktøj, men du er den eneste, der må fortælle for din hovedperson, og du er også den eneste, der kender dens historie og væsen helt til bunds.

Fortællekortene, som du kan læse mere om senere i kompendiet, skal hjælpe dig med at kommunikere. Det er ikke så godt, hvis du midt i en stemningsfyldt scene bliver nødt til at sige "Øh, var det ikke i kirken vi var...Og var det ikke dag?", fordi du er blevet i tvivl. Kortene kan hurtigt kommunikere sted, stemning, tema, hændelse og tilstedeværende bipersoner. I kan selvfølgelig også bare aftale "tekniske" ting undervejs, men det forstyrrer "strømmen", synes jeg.

Kortene kan aldrig dække enhver situation eller tråd, som I har lyst til at udforske, men de dækker de grundlæggende elementer i historien. Derfor er de også en slags 'huskekort', så du er fri for at sidde og bladere i papirer undervejs. Jeg vil varmt opfordre jer til at improvisere udover kortene, såsnart I føler jer på sikker is.

Bipersonerne er beskrevet i et kort galleri - "Folk og Fæ i Hids herred" - og må bruges af alle fortællere. De fleste er med, fordi de kan lægge pres på hovedpersonerne, eller hjælpe dem. I bør frit opfinde flere bipersoner undervejs, så længe de støtter fortællingen, og ikke mudrer vandene. Du har altid ret til at indføre bipersoner i et vers, hvis du synes, at det underbygger versets handling.

Stemningsbeskrivelser er også noget, som alle fortællere har ret til. Normalt vil den, der starter et vers, også sætte stemningen med en kort beskrivelse af stedet, vejret, fornemmelsen, og hvad der ellers ville give et lækkert anslag. Men alle har ret til at understøtte et vers ved at komme med yderligere indslag - se afsnittet "Eksempler på Vers" nedenfor.

"**Krydsklipping**" er en fortælleteknik, der virkelig kan give en historie kød på sidebenene. Men det er også svært at styre, så I skal nok have følt hinanden lidt på tænderne, før det er godt at bruge.

En klassisk krydsklipping i en film ville være to separate "spor", der foregår på samme tid, på hvert sit sted. Man ser helten kæmpe for at komme ombord på det rustne, polske containerskib, og samtidig følger man den ophidsede stormugler i styrehuset, der kommanderer rundt med sin hær af maskinpistol-svingende håndlangere. På et tidspunkt smelter begge spor sammen til en fælles scene, hvor helten tålmodigt tæver skurken rundt på skibets dæk på baggrund af brændende varehuse.

En god krydsklipping lader alle spor understøtte hinanden, og sørger for, at de mødes og smelter sammen.

Personligt holder jeg af at bruge **stemningsmusik** til Brudefærd – for eksempel Garmarna, Hedningerne, Corvus Corax, Gjallarhorn – eller en håndfuld CD'er fra det lokale biblioteks samling af indspilninger med lut, drejelire, og hakkebræt. Hvad som helst, der lugter lidt af skandinavisk middelalder. Musik opløder stemningen, og bryder den hvide baggrundsstøj – og så kan man følge musikkens stemninger med sin fortælling, hvis det inspirerer.

Historien

Et glimt af Framlev

Det skal til start nævnes, at enkelte elementer af "Brudefærd" er fra senere eller tidligere tider - jeg tager mig kunstneriske friheder her og der for den gode histories skyld, og det håber jeg også, at I vil gøre.

Tidsmæssigt og tematisk er det tidlig middelalder eller meget sen vikingetid, en mudret brydningstid, hvor noget gammelt stadigvæk stritter imod noget nyt, der er blevet indført for få generationer siden. Noget nyt, der har slået rod i jorden selv som en aggressiv vækst.

Rammen er et lille, isoleret samfund af hedeboender, Framlev, der opdyrker det gamle land og bryder heden væk. Kristendommen har slået rod for nyligt, men overtog i denne historie på en eksplosiv og aggressiv måde, der hurtigt gjorde præsterne til store mænd med megen magt og meget at sige, og fortrængte de gamle sæder. Det har fremavlet et indspist, neurotisk samfund, klemt inde mellem gamle riter og asketisk tugt, hvor præsten er konge, og alle vogter på alle.

Byen Framlev ligger i Hids Herred, langt pokker i vold ude på de jyske heder, hvor landsbyerne ligger spredt og isolerede i det vidstrakte herred, der rækker mod den jyske højderyg sønden for Viborg. Det lille samfund tæller måske 45 sjæle, når man medregner trælle og jordløse, og består mestendels af præstens og Hr. Olufs mægtige gårde, 5-6 mindre gårdhuse, en smedje og en vandmølle. Og så landsbyens stolthed: en lille stenkirke, hvor Gud holder hus med sine ulydige får. Man

holder stadig trælle med kirkens billigelse, og præsten signer jorderne for at sikre en gunstig høst, en skik der aldrig har været Kirkens.

Man siger, at Framlev har herredets fedeste jorder. Ja, man siger at de må kunne noget særligt i Framlev for at aflokke agrene så gode afgrøder, når nu jorden er sandet og mager helt til Viborgs bymure. At nogen må have forstand på at tale med de vætter, der bor i ager og sten - selvom ingen vil kendes ved dem, siden Krist kom til landet. Om der er hold i de rygter, som får herredets bønder til skiftevis at tale misundeligt om de store høster i Framlev, eller det bare er ondsindet sladder - det bestemmer I selv.

Ude på heden lever Sortfolket, eller Rakkerne, som er uønskede blandt egnens slægter. De er et løst sammenrend af udskud, rakkerpak, en tilfældig af mennesker, der ikke kan eller ikke vil tilhøre et samfund. Man kan ikke synke dybere end at blive jaget på heden, ud til rakkerne, og ingen af rakkerslægt kan vente sig nogen plads i hverken Framlev eller noget andet samfund.

Rakkere er lavere end dyr, umennesker, tyvetøj og ligrøvere, og selvom de får lov til at gå til hånde på gårdene med det arbejde, som ingen andre vil have med at gøre - flåning af selvdøde dyr og alskens forefaldende uhumskheder, sørger landsbyen med nidkærhed for, at rakkerne kender deres plads. På heden. Uden for lysets kreds. En rakker må ikke træde ind i Herrens hus, eller blive begravet på indviet jord.

Ond tvist mellem mænd – baggrunden for historien

“Brudefærd” er i bund og grund en simpel historie om en ung pige i nød: Kiersten skal stå brud for Magnus om ganske få dage, men hun er svanger med en rakkers uægte barn.

Det er mere en politisk forening end noget andet - de to unge kender næppe hinanden særligt godt. Men Kiersten og Magnus skal knytte deres slægter ved blodsbånd, for Magnus' slægt Hamme har den absolutte magt i Hids Herred, og stærke bånd til både den fjerne Moderkirke og den nyvalgte konge, og den får Kierstens slægt del i ved brylluppet. Jordbesiddelser, penge, og fede okser vil skifte hænder, når bruden er røget i brudeseng, og Kierstens fader, Hr. Oluf, vil komme med på råd i fremtiden, når herredets sager skal bestemmes på tinge. Hans status som storbonde vil være officiel for enhver at se.

Faderen til Kierstens uægte barn er rakkeren Garm, som er ved at tage en frygtelig hævn. Han vil styrte egnens to største slægter, og dermed gøre en bitter og blodig ende på en gammel fejde. Med fuldt overlæg har han gjort den forholdsvis troskyldige Kiersten med barn, vel vidende at Magnus og hans slægt - hvis ikke hendes egen - vil reagere voldsomt på hendes mistede uskyld. Han håber brændende at bryllupsfesten ender i drab og vold, og at båndet mellem de to slægter vil bryde for evigt.

Garm har gode grunde til at hade Kiersten og Magnus' slægter, for brylluppet besegler på sin vis en gammel pagt. En mørkepagt, hvis aktører er egnens tre ældste slægter:

Hr. Olufs slægt, Grue, kommer af en lang linje af småbønder uden større ry eller rygter. Viljen til at lede eller herske var aldrig stærk blandt dens mandfolk, og da kristendommen kom til landet, stillede slægtens gamle sig på bagbenene og holdt fast ved de gamle sæder. Da Oluf blev slægtens ældste, var det for sent - fra et trangt husmandshus med få agre at dyrke måtte han se til, mens Magnus' slægt byggede kirke og vandt sig magt. Og Oluf blev bitter.

Magnus' slægt er præsteslægten, Hamme. De var velhavende storbønder allerede før Krist kom til landet, men slægtens ældste lod deres sønner sende til de fremmede munke, og byggede gudshus. Og i takt med at den nye tro slog rod, vandt Hammeslægten sig magt og indflydelse, og strammede deres greb om landsbyen.

Garms slægt, Ravensøslægten, var egnens tredje storslægt, en broget blanding af storbønder og hirdsmænd. De fulgte den fjerne kongemagt ved Viborg Ting uden tøven eller tvivl, og da kongen afsvor de gamle sæder, gjorde slægten ligeså. Men man sagde, at det var pokkers så ivrige slægten var efter at vise deres kyskhed og gode dyder. Og sært så hurtigt det gik med at fylde huskisterne med sølv. Og fede okser havde de alle dage. Man sagde, at heldet fulgte Garms slægt, som en køter man har tæmmet med list.

Der var en blodig strid mellem Ravensø og Grue, selvom ingen i Hids herred længere husker, hvorfor eller hvornår fejden startede. Det var gammelt had, der lå folkene i blodet, og gammelt had kan kun fordrives ved blod, sagde man. Mange gode mænd blev lagt i jorden, før kirkens mænd forbød åbenlys strid, og sidenhen føg det med beskyldninger om tyveri, løgn, mened og hekseri. Man sagde, at drog Grue og Ravensø til markeds på samme dag, var vejen ikke sikker for nogen af deres slægt, for de lagde sig i baghold for hinanden for at undgå kirkens øje.

Jens Ravensø og Oluf Grue var begge stærke mænd, mænd med en hunger i sig efter at blive store. Og mens Ravensøfolkene tog fede okser til marked, og købte sig venner med sølv ved herredets ting, ventede Hr. Oluf og pønsede på hævn, for han var alle dage en mere snarrådig mand end Jens.

Og så døde Hr. Olufs hustru Bodild i barselsseng under sære omstændigheder, og han anede en vej ud af middelmådigheden, og en måde at stoppe Jens' spottende latter ved hvert landsbyting. Den nat blev der snakket og handlet i præstegården, mens Oluf og præsten forseglede en pagt om jord, kvæg og sølv, og da morgenen gryede, spillede Oluf kløgtigt på egnens misundelse og frygt for Ravensø-slægten. Og præsten stod bag hans ord, mens flere og flere huskede, at de da vel havde set onde tegn omkring Ravensø-folkene, især omkring den tid, hvor Bodild blev taget af Herren.

Det endte i en forhastet og sær forjagelse af Ravensøslægt - de blev drevet på heden som troldtøj, og Olufs slægt rykkede ind på deres gård Ravnsholm. Konen Mette Marie tog de som gældstræl til at opfostre den nyfødte Kiersten, og Jens Ravensø blev lyst i band og dømt fredløs med samt hele sin æt. Præsteslægten tog sin luns af jorder og okser, og sølv og gods skiftede hænder bag lukkede døre som tak for god hjælp.

Man fandt Jens Ravensø død en årle morgen ved den gamle sten midt på Ravnsholms gårdsplads nogle måneder senere, og selvom ingen kunne fortælle hvad der havde taget livet af ham, lod præsten ham begrave i uindviet jord i skellet på Ravnsholms agre som en udstødt selvmorder. Mange havde lidt svært ved at se hinanden i øjnene i Framlev efter den tid. Nogle mente måske, at det var gået lidt hurtigt med den dom. Men der var jo nu også noget sært og forkert ved de Ravensø-folk, når man tænkte godt efter...

Kiersten voksede op på gården med Garms moder som sin trælbundne amme, og selvom Hr. Oluf tog en fjendsk Mette Marie til sengs som det var hans ret, lærte de med tiden at leve under samme tag. Nogle siger endda, at de er blevet som husbond og hustru, og at det gamle fjendskab er

døet ud til fordel for en varm krop i sengen, og nogen at dele de sidste hårde jordeår med.

Med retten til Ravnsholm mente Hr. Oluf måske, at slægtsfejden hermed blev bragt til ende, men han har forregnet sig. For Jens Ravnsøes søn, Garm, voksede op på heden, jaget, hånet og tævet af alle 'ordentlige' mennesker. Han kender sin slægts historie, og svor en blodig hævn ved sin faders navn. Ravnsø-slægten er udstødt i al evighed, og det skal Oluf og hans præsteslæng bøde for.

Ingen regner med en rakkers byrd eller navn, og Garm, hvis fødenavn egentlig er Henrik, gjorde det til en vane at hænge omkring Ravnsholm og gå til hånde, mens han gjorde øjne til Kiersten. En fæl rakker var han nok, men der var nu alligevel noget ved ham - han talte heller ikke som det andet pak. Og med søde ord blev Kiersten lokket med på heden, da den stod i midsommerflor. Og her blev spiren til Hammes og Grues endeligt lagt, da Garm fik sin vilje med hende.

Og mens der koges og steges til storbryllup, går Garm til hånde på sin fædrene gård, med skarpe øjne på Kiersten. Han venter tålmodigt på mordbranden, der skal give hans forfædre og slægt hvile og oprejsning.

Fortællingens regler

"Brudefærd" er sat til at vare 4-5 timer, men det afhænger fuldstændigt af jeres tempo, fokus og scenevalg. På forhånd skal det dog være sagt, at "freestyle" fortælling kræver ufatteligt meget energi og koncentration, så hellere sigte efter en kort og afrundet historie, end en lang, vævende udgave, der løber ud i sandet fordi I er trætte.

Fortællingen er opdelt i vers, for at følge folkesangens struktur. Et vers er løseligt sat en "scene" - når historien glider videre, og måske skifter sted eller fokus, er et vers overstået og et nyt begynder.

Fortællekortene

Kortene er som sagt beregnet til at kommunikere med, uden at man nødvendigvis behøves sige noget, og derved bryde ind i fortællingen med "teknisk snak". Alle har de samme kort, og alle kort undtagen Hændelseskortene må genbruges frit. Der er følgende typer kort:

Hændelseskort

Hændelseskortene dækker en række "grundelementer" i historien om Kiersten og hendes ulyksalige bryllup - hvis de bruges, har I ret sikkert fået det meste af historien og dens aspekter med. De er også ment som en hjælp - det kan være meget svært at skulle improvisere det ene vers efter det andet i flere timer, uden at have noget at bygge på. Hændelseskortene er beskrevet i detaljer længere nede.

Temakort

I nogle vers har I måske lyst til at improvisere frit over et bredt tema, som "Konflikt" eller "(Skin)hellighed", og derfor er der også inkluderet nogle kort med en række meget generelle temaer.

Hvis du for eksempel har lyst til at spinde en mindre tråd over landsbyens rugende angst for ulykker og ondskab, kan du vise Temakortet "Ulykke", og spinde et vers over en ildevarslende sot, der spreder sig langsomt blandt trællene, og driver kraften ud af selv fuldvoksne mænd. "Heksekunster og onde tegn..." vil man måske mene, og skue nøje på hverandre..." Jaeh, nogen må vel bære ansvaret for byens sot.." Måske nogen, der ikke bliver gift under de rette forudsætninger. Eller måske er det bare en sot, der forsvinder af sig selv. Under alle omstændigheder skulle kortet gerne bringe nye sider af det lille samfund frem.

Der er følgende temakort: **Konflikt, (Skin)hellighed, Angreb, (Ulykkelig) kærlighed, Ondskab, Pligt, Det overnaturlige, Svig, Ulykke, Vold, List, Troskab, (Selv)opofrelse, Magtspil, Skæbnetråd, Død, og Had.**

Bipersonkort

Bipersonkortene dækker over de mere prominente bipersoner i fortællingen. Det er mennesker, det ville være oplagt at drage ind i et vers, og typisk også mennesker, der er i konflikt med hovedpersonerne eller deres drømme og mål.

Der er følgende bipersoner: **Smeden Per Isenvad, præstens husholderske Maren Kalsgaard, Kierstens trolovede Magnus, præstens gale hustru Ingelise, den forsmåede indsidder Karl Marsk, egnens kloge mand Mose-Kresten og hans rakkerkvinde Skind-Grethe, og Sivert Rakker eller "Køteren" der opdrog Garm.**

Stedkort

Stedkortene beskriver en række steder i Framlev og dens opland, som jeg synes kunne være spændende at henlægge handlingen til. De skal ikke opfattes som andet end inspiration, og en måde at give dig et billede af landsbyen og herredet.

Der er følgende steder: **Kirken, kirkegården, præstegården Ulvi, Grue-slægtens gård Ravnsholm, rakkernes huler, heden, tingpladsen, og smedjen.**

SoloVers-kort

Som nævnt ovenfor har alle hovedpersoner ret til ét Solovers. Det er det vers, hvor de alene må tage hele pladsen for at fuldbyrde deres skæbne - eller komme til bunds i en personlig tråd. Stolt Peder og hans hævn drab på bryllupsgæsterne er et Solovers, og det kunne et endeligt opgør mellem Kiersten og Garm også være.

Når man viser SoloVers, er det gruppens afgørelse, om det er berettiget og passer ind i der, hvor historien og stemningen er nu. Den, hvis hovedperson verset drejer sig om, styrer verset suverænt, og resten bakker op med indlæg, eller lytter.

Slutkort

Et Slutkort er en praktisk foranstaltning - det bruges til at signalere, at man gerne vil have et vers lukket. Et SlutKort er ikke en diktatorisk beslutning; det er en henstilling, eller rettere sagt et

spørgsmål til gruppen - "Kan vi begynde at lukke verset af nu?".

Vers, og hvordan de forløber

Fortællere kan påbegynde et vers efter tur (med uret), eller i tilfældig rækkefølge, alt efter hvad der passer gruppen bedst. Det markeres typisk ved at vise et Hændelses- eller Stedkort. Eventuelt kan der også vises et Temakort og et Bipersonkort. En fortæller har også ret til at vise et SoloVers-kort (se mere om kortene senere).

Den, som har vist Hændelseskortet, eller taget initiativ til verset, er typisk den, der giver en kort beskrivelse af scenen - personer, stemning, vejr, lys, hvad der end kan virke som et stemningsfuldt anslag. Resten af gruppen springer ind i handlingen når det passer sig (se mere om hvordan et vers kan forløbe nedenfor).

"Essentielle" bipersoner – de, som er beskrevet sidst i dette oplæg, håndteres typisk af den fortæller, der har taget initiativet til verset. Resten af gruppen falder så ind med de improviserede bipersoner, de føler er nødvendige, og fortæller for deres egen hovedperson, hvis han eller hun er tilstede i verset.

Undtagelsen er SoloVers, hvor gruppen bør tage sig af alle relevante bipersoner, for der har en fortæller typisk nok at gøre med at fortælle for sin hovedperson.

Et vers lukkes eller afsluttes ved at nogen, typisk den som tog initiativ til verset, viser Slutkortet, eller på anden måde gør klart, at historien bør bevæge sig videre. Alle hjælpes ad med at føre historien videre til næste vers.

Et eksempel på et almindeligt vers

Historien er ved Framlevs kirke, hvor byens får er forsamlet i den dunkle, røgede kirke for at høre deres Hyrdes ord. Kiersten måtte snige sig udenfor for frisk luft, utilpas af den søde, lumre røgelse og det voksende foster i sit liv.

Hr. Olufs fortæller beslutter, at Kiersten skal have lidt modgang, siden historien er flydt en smule nemt og blødt indtil videre. Han viser tavst Scenekortet "Forsmået Kærlighed" og Stedkortet "Kirkegården" til gruppen.

Kierstens fortæller overvejer kort, og viser så temakortet "Angreb". Scenen er sat. Det sidste kort er ikke kritisk nødvendigt, men nu er alle klar over, hvad de skal væve deres indlæg over: Karl Marsk vil gøre op med sin forsmåede kærlighed, og det vil komme som en eller anden form for angreb på kirkegården.

Hr. Olufs fortæller giver sin ret til at starte verset videre til Kierstens fortæller, som giver anslaget: *"Svimmel og med sveden perlende på panden trods en snigende efterårskulde, trækker Kiersten over bag kirkegårdens eneste træ, en kroget eg med meget hedenskab bundet til sine knokkelgrene. Hun synker ned på hug, kæmper med trangen til at kaste op. Skyerne glider lavt og trægt over den grånende himmel, og vinden bider ubarmhjertigt på udsat hud. Herude blegner salmesangen, og den kolde jord trænger sig på."*

Kierstens fortæller har sat scenen, og kigger over på Hr. Olufs fortæller, der som initiativtager til verset skal sørge for den overordnede handling. Kierstens fortæller har allerede slået stemingen an – den er ubehagelig, måske truende.

Hr. Olufs fortæller tager tråden op: *“Ubarmhjertige bid...Uden varsel står han der, Karl Marsk med hans stikkende øjne og tunge hænder, og glaner ned på Kiersten. På hendes kjolebryst, da et skarpt vindstød river kappen tilside et øjeblik. Hans øjne bliver hængende....”Hvaeh, sidder man her og unddrager sig Herren....?” dræver han.*

Olufs fortæller fanger den stemning Kierstens fortæller gerne ville slå an, og tilføjer en seksuel trussel eller i hvert fald en undertone af modbydelighed til scenen .

Kierstens fortæller: *“Kiersten giver et ryk, og stirrer op mod den luvende skikkelse over sig. “Næh, næh...er det bare dig, Jens...” prøver hun, og kommer hurtigt på benene med en hurtig, tvungen latter. “Jeg er vel så ikke alene om det...”*

Hr. Olufs fortæller: *Men Jens’ øjne trykker sig mod hendes krop i tavshed, og gør hende ilde til mode, indtil han løfter blikket med et drevent smil. “Næh, alene er du vel næppe, Kiersten...Du er vel god til at finde selskab, er du ikke?”*

Scenen folder sig langsomt ud, og Karl Marsk konfronterer Kiersten med sin kærlighed, som han mener hun har forsmået. Han er stigende mere nærgående og ubehagelig, og anklager hende åbentlyst for at gifte sig med Magnus for magtens skyld (tema: “angreb”) i stedet for med en lav jordløs som han.

Hr. Olufs fortæller: *“Du er en svigefuld hore! En heks, der har bundet min manddom!” råber Karl Marsk til sidst og løfter hånden, som vil han slå hende. Men i stedet sparker han hidsigt til en frønnet gravsten, og trækker væk.*

Kierstens fortæller: *Kiersten har stået fast under hans angreb, men nu bryder hun i gråd mens kirkeklokkerne ringer gudstjenesten ud. Og som kirkedøren slås på vid gab, og præsten træder ud, bred og mægtig, for at byde sine får en god hviledag, stikker hun over den ujævne, knortede kirkegård, og river begge knæ i sin flugt over kirkegårdsmuren.*

Kierstens fortæller viser sit Slutkort, og en anden fortæller starter næste vers ved at sige: *“Kiersten tror sig sikker i sin ubemærkede flugt, men et øje så skarpt og nådesløst som ravnens følger hende. Maren Kalsgaard tager sig tid til at rette folderne over sit vældige bryst, inden hun går i forvejen til Hammes gård for at berede dagens store måltid. Og mangt og meget tænker hun om Kiersten, mens hendes svulne, røde hænder gavmildt uddeler ørefigener til piger og trælle, der er for langsomme. Der er noget forlorent ved det pigebar...”*

Den nye fortæller har her begivet sig ud i et vers, som ikke er beskrevet som Hændelseskort, og viser Temakortet: Svig. Han ridser hurtigt historien op frem til aftensmaden, hvor Maren Kalsgaard forsøger at så splid i præsten Kristian Hammes sind om sønnens kommende brudgom. Hammes fortæller tager vare på sin hovedperson, initiativtageren til verset fortæller for Maren og har det overordnede ansvar for rammen, og resten af gruppen supplerer frit med bipersoner, stemingsbeskrivelser, tanker og hvad de ellers synes passer ind.

Et eksempel på et solovers

Fortællingen er ved at nå sin slutning, og Kierstens bryllupsfest har stået på en times tid. Stolt Peders fortæller beslutter, at han endelig har fået samlet trådene om sin søsters uvilje til at gå til brudeseng med sin husbond Magnus, og viser tavst kortet "SoloVers" til gruppen. Alle forbereder sig på at understøtte hans vers: Scenen tilhører nu Stolt Peder.

Stolt Peders fortæller giver en malende beskrivelse af den bitre unge mand, der ruger ved den gamle runesten på gårdspladsen, mens solen går ned i blodig brand over heden. Et indblik i hans voksende raseri mod den søster, der har lagt hele slægtens planer i graven med sit uægte barn. Fortælleren fokuserer næsten udelukkende på sin hovedpersons tanker, og det giver plads til andre indslag.

Fordi Stolt Peders fortæller blandt andet har eksponeringsansvaret Slægtens Vilje og Tvang, vælger han at bruge et improviseret tilbageblik, og starter: *"Som han sidder der, bærer vinden kvægets klagende brølen fra fæhuset med sig; dyrene er opskræmte over den uvante støj og vildskab. Og han husker tilbage til en hed sommerdag, hvor støvet stod i gloende skyer over heden, og sværme af små, hidsige insekter lukkede sig om mennesker og dyr. Han og Hr. Oluf var gået på engene for at bese kvæget, og raskt gik hans far til, så Peder måtte småløbe mens sveden strømmede ned af hans bryst og ryg under koften."*

Scenen udvikler sig hen mod pointen: Faderen taler om avl af okser, og benytter øjeblikket til at belære sin dreng om ansvaret for blodet, slægten, og dermed også hvem man avler børn med. Eller gifter sit afkom bort til. Det handler om kloge dispositioner, om at have sig slægtens magt og indflydelse for øje, ligesom man skal bruge kløgt i studehandler. Det, man bærer i sine lænder, kan være vejen til magten, hvis man ligger med den rette.

Her bruger Stolt Peders fortæller rent faktisk en anden hovedperson – nemlig Hr. Oluf, og det må han kun fordi han er nødt til at bevare den fulde kontrol over tilbageblikket for at få pointen frem – normalt har en fortæller den fulde kontrol over sin hovedperson. Her er det et spørgsmål om indføling: Er der stemning i gruppen for at en sådan scene kan forekomme, kan det give en ekstra dimension i belysningen af personerne, men er fortællerne utrygge ved at give kontrollen over deres hovedpersoner fra sig, bør alle respektere det.

Tilbage til nutiden, hvor Stolt Peder sidder fortabt i minder. En anden fortæller vælger i en talepause at støtte scenen ved at indskyde en kort beskrivelse af et fnisende, svedigt par ovre ved laden, der søger hinandens selskab under festens løssluppenhed - et symbol på at følge sine lyster, og ikke sin forstand. Eller sin slægt.

En tredje fortæller supplerer med et billede af den larmende, overstadige bryllupsfest bag Stolt Peders ryg, hvor hele landsbyens befolkning venter på at følge Kiersten og Magnus til sengs. Men Kiersten lader vente på sig, og trækker festen i langdrag. Her kan man sagtens indføje sideløbende historiespor, for eksempel et opgør mellem Hr. Oluf og Mette-Marie eller en hvilken som helst anden scene, der kan støtte Stolt Peders solo.

Stolt Peders fortæller begynder at lukke sit SoloVers: *"Stolt Peder rejser sig, da mørket har opslugt landet, og trækker langsomt sværdet af skeden. Vender sig mod den oplyste længe, sort*

mod flakkende gyldenrødt. Og går mod døren, sværdet svingende langsomt ved hans side, som et pendul, der langt om længe standser...” Han viser langsomt sit Slutkort, som signalerer at det er tid til at blive brutal. Verset glider flydende over i bryllupsfestens sidste del, da det begynder at gå galt. Rigtigt galt...

Hvordan I kommer godt i gang

Det kan være rigtig svært at komme i gang med en historie, som både indeholder flere fortællere, og som også skal improviseres. Det hele virker måske lidt løst, du kender måske ikke de andre så godt, og måske er du ikke vant til at skulle fortælle, i modsætning til at spille traditionelt rollespil.

Der er nogle gode råd, du måske kan drage nytte af:

1. Hold et møde før I skal i gang med historien, lær hinanden lidt at kende. Ring sammen, mail sammen – jeg vil meget gerne hjælpe med at formidle kontakt med din gruppe.
2. Læs kompendiet igennem nogle gange, så du ikke behøver slå op i det undervejs. Sæt dig et rart sted, luk øjnene og gå en tur gennem Framlev i hovedet. Brug sanserne – snus, lyt, se, føl, smag.
3. Overvej dit eksponeringsansvar – det er noget, du skal i baghovedet hele tiden
4. Vær sikker på din hovedpersons funktion i fortællingen
5. Find stemningen – læs middelalderromaner, hør middelaldermusik, se Ørnens Øje og hvad du ellers kan støve op af danske middelalderfilm.
6. Øv dit sprog – prøv at undgå moderne udtryk og låneord. Lån eventuelt et par ældre Niels E. Nielsen bøger på biblioteket og læg mærke til hans ordvalg, rod i de gamle sagaer, kig på et par folkeviser. Der er ingen grund til at blive formel og sige “Oh, nådige herre, Deres miskundhed er få forundt. “ Folk i middelalderen talte sikkert lige så “dagligdags” som vi gør nu, og at krydre et afslappet sprog med gamle ord virker langt bedre og mere troværdigt.

Og så sidder I der, i et klasseværelse, og kigger på hinanden. Måske er I stadig lidt nervøse eller anspændte ved det hele. Og nu skal I så i gang. Men hvordan?

Jeg mener, at det at fortælle har meget at gøre med at slappe af, og lade sin fantasi og underbevidsthed gøre arbejdet. Hvis man presser sin hjerne, eller stresser, svarer den måske ved at blokere, og så bliver man nemt mere stresset, når folk begynder at stirre afventende på én.

Find jer til rette i rummet. Nogen kan lide at sidde omkring et bord. Nogen fungerer bedst hvis de sidder i en rundkreds uden bord. Sæt stemningsmusik på, hvis I er enige om at det er fedt. Tag middelaldertøj på, eller tænd et bål udenfor (i et bålsted) hvis det er trælst at fortælle i et klasseværelse. Folk er forskellige, og det handler om at finde på noget, der virker for alle.

Det bliver nemmere at komme i gang, hvis I "jammer": Vælg en fortæller, som skal starte og sætte "rytmen", og fald ind som det nu passer jer, stille og roligt. Det er nøjagtigt det samme, en spilleleder gør – sætter takt og rytme, stemning og scene.

Hvis I bruger Fortællekortet "Trolldøj i Natten" som start, kunne jeres udvalgte fortæller for eksempel starte verset med: *"Det var for mange år siden, i Hids herred, i landsbyen Framlev, at en ung pige kom så grueligt galt afsted. Og kimen blev lagt en vinternat, hvor skyerne lukker tungt om Framlevs huse, og blæsten hylér mellem husene og bider som en gal hund. For i et lurvet gårdhus i byens udkant er en fødsel gået i gang, og barselskonerne, der har våget ved den fødende kvindes side i timer, ryster på hovederne, og sender hinanden lange blikke over sengen. Godt ser det ikke ud..."*

Som i alle vers, er det nødvendigt, at I har styr på hvem der spiller hvilke bipersoner. Det kan man gøre ved at vise et Bipersonskort, ved at have aftalt det på en eller anden måde, eller simpelthen ved at bruge bipersonen i sit indlæg.

Den næste fortæller kunne falde ind med *"Maren Kalsgaard, præstens husholderske, ved bedst af alle, at kvinden, Bodil, er tættere på graven end nogensinde. Hun har set mangan en svær fødsel, og der er noget sært, noget forkert ved Bodils skrig og klagen..."*. For dette vers er anslaget til den onde skæbne, der fuldbyrdes i sidste vers. Her skal frygt, varsler, overtro, magtsyge og menneskelig ondskab gerne ligge en frugtbar bund, hvor jeres historie kan gro og vokse til den bærer blodig frugt.

løvrigt, netop i dette vers synes jeg, at det giver en god kontinuitet, hvis Kierstens fortæller tager sig af Bodil.

At respektere hinanden

At skulle gennemføre "Brudefærd" uden at kende hinanden rigtigt godt kan være meget svært. Du er måske slet ikke sikker på, hvad de andre tænker, eller hvad de har kørende undervejs. Derfor er der nogle regler, som måske kan lette dit arbejde, men i bund og grund handler det om at lytte efter hinanden, og prøve at fornemme rytmen. For der er altid en rytme, enten i den måde folk taler på, eller når de holder pauser.

Det er som at synge en vekselsang, eller føre en kompliceret samtale - man må vente på hinanden, føje sig efter hinanden, støtte hverandre. At råbe vil ikke hjælpe på noget.

Grundreglerne

Der er nogle regler for, hvordan man er flere om en fortælling. De er lavet for at sikre, at historien glider så jævnt som muligt, og så alle ved, hvordan de skal gribe tingene an.

1. En fortællers grundansvar er for fortællingen, ikke for sig selv, ikke for sin hovedperson
2. Enhver fortæller skal respektere og rette sig efter fortællingens rytme, historie, og stemningskurver
3. Enhver fortæller skal respektere de andre fortællere og deres indlæg
4. Det er forbudt at øve vold. Du må kun bidrage til fortællingen, ikke standse, nedbryde, forsinke eller forstyrre historien.

5. Hvis du ikke kan bidrage, vær tavs. Vent, til du kan springe ind hvor det passer
6. Ingen fortæller må fornægte handlingen - arbejd altid med, ikke imod dine medfortællere
7. Enhver fortæller må understøtte et vers med bipersoner (improviserede eller faste), eller stemningsbeskrivelser
8. Enhver fortæller må frit udtrykke sin hovedpersons eller en bipersons tanker eller følelser i et vers - men kun hvis der er plads til det
9. Ingen fortæller må tage kontrollen fra en anden. Kontrol, for eksempel over en hovedperson, biperson eller scene, kan kun gives frivilligt
10. Ingen må forlade bordet eller rundkredsen. Der må ikke være nogen Live-indslag. Dette handler om ord, ikke kropssprog.
11. Man må ikke være sin hovedperson. Det hedder aldrig "Jeg rider...", men "Hr. Oluf rider..."
12. Enhver fortæller har ret til 1 - og kun 1 - Solovers
13. Hændelseskort og Solovers udelukker ikke nødvendigvis hinanden, men skal kombineres med forsigtighed
14. Hændelseskort må kun bruges éen gang, og skal lægges tilside efter brug.

Hændelseskortene

Nedenunder finder du den fulde tekst til Hændelseskortene - de findes nemlig kun som stikord på pap-versionen. Som nævnt skal I betragte Hændelseskortene som hjælpende hænder eller grundsten i fortællingen, og som med alt i dette oplæg vil jeg varmt opmuntre jer til at gå ud over kortene, at vandre af de smalle historier i stedet for bare at flyde med den brede fortælling.

- "Troldtøj i natten" (prolog)
- "Din lykke borttaget..."
- "Kolde hænder"
- "Hvis man vælter stenen..."
- "Gengangeren"
- "En pokkers ka'l..."
- "Forsmået kærlighed"
- "Drømte mig en drøm i nat"
- "Ham Kresten, ham skulle man gøre noget ved..."
- "Han er vel en rakker-køter..."
- "Hun er så ung, og så yndig ser hun ud..."
- "Men det er ellers en dejlig aften..."
- "Garm, der er noget jeg må sige dig..."
- "Her ved jeg, hvad jeg har..."
- "Brudéfærden" (sidste vers)
- "Epilog"

Troldtøj i natten (prolog)

Dette vers er et tilbageblik til den skæbnsvangre nat, hvor kimen til Garms had blev lagt.

Den nat, hvor Kiersten kom til verden med sin mors sidste åndedrag, og hvor hendes fader graver en hel slægts grav over sin hustrus lig med præstens hjælp. For nogle var det en trolddomsnat, svanger med onde varsler, for andre en nat hvor heldet kom i uheldet, og dårlig lykke blev vendt med snilde. For nogen var det ond skæbne.

Jeg foreslår, at verset spænder over tre korte scener - fødslen, rænkesmedningen i præstegården, og "hekseprocessen" der fører til Ravnsøslægtens endeligt. Formålet med et tilbageblik er, at I selv lægger fundamentet til jeres fortælling. Om der sås onde varsler - og hvilke, ved Kierstens fødsel er jeres afgørelse. Hvad der blev udvekslet af ord mellem den jordgrådige Hamme, og den magtsyge Hr. Oluf, det ved kun I. Hvordan det kommer til at ske, at en hel landsby vender sig mod en gammel slægt i deres midte, og hvad der slog Jens Ravnsø ihjel - det er jeres ord.

Sted: Et lille, fattigt bondehus med lerklinede vægge og lyngtag, i udkanten af Framlev.

Hovedaktører: Bodild, Hr. Oluf, Kristian Hamme, Jens Ravnsø, Mette Marie.

"Din lykke borttaget..."

Hr. Oluf er kommet til skade, en okse sparkede ham grumme hårdt i ribbenene, så mens festforberedelserne udfolder sig omkring ham i et virvar af kogekoner og pilende piger, ruger han ved ilden, ude af stand til at ride uden voldsomme smerter. Der er noget dybt i ham, der slider og værker, som et væskende sår fra en beskidt klinge. Al den sorg og ulykke for at komme hertil, til gård og storbryllup. Det føles ikke ret...men det var jo det, han måtte gøre. For slægten. For dens ære.

Dagen er præget af små uheld, der som sten i en hestehov har gjort alting mere besværligt og folkene irritable. En vældig lerskål med den gode hønsepostej ryger på gulvet og må smides for hundene, en plade brød brænder på, mælken fra i går er pludselig sur. Småkævl og kiv trives i krogene af hele gården, folk skælder og smælder af hinanden, og der hviler en ond ånd over gården.

En bister og indesluttet Hr. Oluf tager imod Stolt Peder i mørkningen. Peder er nys hjemvendt fra herredsting som Olufs stedfortræder, og han bringer ilde nyt: Kong Knud har som ventet indkaldt den jyske ledingshær for at drage i kamp mod Svend Grathe, sjællændernes og skåningenes modkonge. Alle herreder skal stille med skib, våbenføre mænd i fuld udrustning, og heste.

Folk var skræmte og kuede til herredsmarkedet, og man havde grumme travlt med at komme hjem før det blev mørkt. Kong Knud er jo efterkommer af Niels, der myrdede Helgen-Knud. Og sjællænderne er på Helgen-Knuds side. Man har set onde varsler i naboherredet Ulsinge mod syd, hvor blodet flød fra Kristus i kirken i tre lange nætter, så præsten måtte skure stenene rene ved hver solopgang. Og den sorte hund har løbet igen ved Kællinge-Oles hule, et sikkert tegn på at ufreden er her.

Formål: Den storpolitiske vinkel og den ansigtsløse trussel fra øst. Borgerkrigens skygge. Dårlig stemning og uro. Den underliggende bekymring. Angsten i alles hjerter.

Måske finder nogen rent faktisk en forbandelserune på dørstolpen, en hjemmegjort amulet skjult i ildstedet - noget, der opskræmmer gårdens folk. Måske står Garm bag, måske er det bare hysteri. Og hvad vil gårdfolkene gøre for at afbøde ulykken - ty til kirke og præst, eller til manevers og et lønligt besøg hos Mose-Kresten?

Formål: Endnu en trussel, denne gang fra den overnaturlige front.

Hovedaktører: Hr. Oluf, Stolt Peder, folk i husstanden

“En pokkers ka’l...”

Byens unge mænd holder en slags polterabend ude ved de gamle dyssehøje. Det er også en slags manddomsprøve, for natten på heden er mørk, og der går mange fæle historier om spøgeri, troldtøj og ellefolk derude. Knægtene har mjød med, og tænder bål for at holde varmen, og planen er først at vende tilbage når hanen galer - man holder vel stand med sin kammerat den sidste vågenat, før han får egen kvinde at holde styr på.

Verset kan gå i mange retninger, alt efter hvad stemning og tema I vælger - måske prikker Peder til sin kommende svoger. Nu er brudepagten jo næsten i hus, og Peder kan måske endelig få ordentlig luft for sin indestængte foragt for den blidere Magnus. *“Nåeh, Magnus - nu skal vi jo snart i leding. Er du så et ordentligt mandfolk? Kan du bruge det sværd til noget - eller er det bare en pyntelig tandstikker i dit bælte?”* det kan være, Peder og Magnus rent faktisk kommer op at slås.

Eller måske bliver scenen rugende og uhyggelig - *“Ved I, at der ligger en gammel hedningekonge begravet her...og på visse tider af året står han op fra graven selv med sit følge af sorte hunde og helheste, og rider over heden - og så må man følge med, hvad enten man vil eller ej. Hva’ er det? Er du bange, Magnus? Er’ed ikke sådan at præstesønner kan mane? Så må du vel kunne mane ham bæstet i jorden...”*

Eller måske spørger den kommende leding i tankerne - *“Man siger, at ham Erik Grathe er Fanden selv. At han brænder gode mænd levende...Eller lader dem flå levende. Og at han drager mod Jylland allerede i vinter, hvis bæltet fryser over...”* Måske bider man sig i læberne, og vil ikke indrømme, at det måske er mere tillokkende at blive hjemme og pløje agrene, end at være en barsk ka’l med sværd og brynje. Og måske dø på fremmed jord.

Formål: Hverdagsscene med oplagte muligheder for at blive rigtig stemningsfuld.

Hovedaktører: Peder, Magnus, unge mænd fra byen. Måske spørger Garm i buskene.

“Kolde hænder”

Oluf går og strider tavst med den første spirende tvivl og anger. Det æder ham op. Tærer hans sjælefred bort, og tager hans appetit. Han gjorde jo som han gjorde for at sikre sin familie, som enhver god mand ville gøre, går han og siger til sig selv. Men i nætterne, i timen mellem 3 og 4, når mørket er stærkest og man er alene selv i et varmt stuehus fyldt med lydene af sovende mennesker, får Hr. Oluf besøg.

For Bodild bærer sin del af skylden for Ravnsøslægtens undergang, og soner den selv i sin død. Hun kommer til sin ægtemands sengeleje, og lægger kolde hænder på hans ansigt og bryst. Måske vil hun minde ham om hans skyld, måske søger hun at trøste ham. Måske taler hun til ham. Men Oluf ligger stiv af rædsel ved lyden af døren til gårdspladsen, der klapper og knager selv i den meste vindstille nat, for den varsler hendes besøg.

Formål: Uhygge, og en belysning af Olufs skyld i tragedien (også et oplagt SoloVers)

Hovedaktører: Bodilds ånd, Hr. Oluf

“Hvis man vælter Stenen...”

Den gamle runesten, der står og hælder tungt ude på Ravnsholms gårdsplads, har mange sagn knyttet til sig. Hvem der satte stenen der, eller ristede de ulæselige runer i dens ru og arrede overflade, ved ingen. Men alle i herredet ved, at den sten er forbundet med Ravnsholms lykke. Skulle den vælte, eller forsvinde, siger man at gården vil brænde ned, og tage hele husstanden med sig i trolddomsflammerne. Den holder murene oppe og slemme ting i jorden; hekseri og gamle magter er der i hvert fald i den.

Der er mange rygter og myter: Hvis man vælter eller fjerner stenen, brænder gården ned. Troldtøj og mørkemænd har sat den der. Der bor en mægtig vætte i stenen, som sover til dommedag - hvis man husker at blote til den. Vætten beskytter Ravnsholm. Der ligger en frygtelig trold eller genganger dybt under stenen (manesten), og hvis man flytter stenen, slipper den løs. En jomfru, som boede på gården for mange generationer siden dræbte sit nyfødte spædbarn ved at knuse dets kranie mod stenen. Hun blev hængt, eller også druknede hun sig lige derovre i mølledammen, og går nu igen ved stenen og græder og kalder på sit spædbarn.

Formål: Stemning, gode historier og gamle myter, der kan fortælles ved ilden, under landsbymøde på forten, endda som drømmesekvens. En pige som Kiersten var måske ophav til denne historie, og stenens magt over Ravnsholm kan også bruges som forvarsel til slutningen.

“Gengangeren”

Man fandt jo Jens Ravnsøes afsjælede legeme ved den gamle runesten på Ravnsholm, og vist er det, at der er kraft i stenen, for hvert år på den samme nat kan man høre tunge skridt ude på gårdspladsen. De standser ved stenen, og modige sjæle påstår, at man kan se Jens Ravnsøes spøgelse ase og mase med den vældige sten til hanen galer og han må fly for solens lys ned i sin umærkede grav. Han prøver at få stenen væltet, siger man.

Formål: En anden variationsmulighed over det overnaturliges anklagen af de skyldige. Det kan jo også være, at Jens Ravnsø er så stor en bekymring, at Christian Hamme må ud og mane Jens i jorden med en manepæl eller en tung sten.

Hovedaktører: Jens Ravnsøes spøgelse, alle der måtte opleve den natlige rædsel, eller være med til at mane det i jorden

“Forsmået kærlighed”

Med Kierstens trolovelse til Magnus har Karl Marsk indset, at han aldrig vil få Kiersten lokket til sin seng. Han har gået og ruget i måneder, og nu vælger han at lufte sin forsmåede kærlighed, helst på et upassende eller ubehageligt tidspunkt. Om det går godt eller skidt, er op til jer. Jens kan være en nederdrægtig og ganske skidt fyr, når han vil har sat sin næse op efter noget.

Formål: At lægge pres på Kiersten, og at vise, hvad hun også kunne have endt med, havde historien set anderledes ud.

“Drømte mig en drøm i nat”

Drømme, natterædsler og syner er en forunderlig måde at fortælle på. Man er fri for det vågnes sind stædige hang til realisme, og man kan uden fare begive sig ned i ellehøjens osende dyb for at strides med væsener, der var gamle, da mennesket blev til. Når hanen galer tredje gang, flyer mørket fra verden, og selv den dybeste søvn må brydes.

Fornål: Hvis I har brug for ekstra symbolsk krydderi eller surrealistiske vers, er drømme et oplagt værktøj.

“Ham Kresten, ham skulle man gøre noget ved...”

Kristian Hamme holder “hof” ved sin arne for sognebørnene, måske efter en gudstjeneste. Hr. Oluf og Peder er bænket ved ilden med et godt glas mjød, og Magnus sidder ved sin fars side som en tålmodig lænkehund. Smeden har som en indrømmelse til hans tavse magt fået den sidste plads ved ilden, men resten af landsbyen må sidde på bænkene ved væggen eller stå, og får serveret varm kryddervin af den billige slags.

Der sludres om løst og fast, hvad der måtte passe sig, måske om den kommende leding. Men talen kommer også ind på Mose-Kresten, der nager Hamme som en dårlig tand.

Kresten har flere gange ladet forstå at han ikke finder Ravnsøslægtens fredløshed for ret. Han har vist endda åbentlyst sagt ved en lejlighed, at der måtte være storbondefingre og præstekager med i dét spil. Og så er Kresten også en del af de gamle tider, der bør skaffes af vejen.

Det er noget værre noget med ham Kresten. Man skulle vel gøre noget ved det....den gamle heksekløe vågner så småt, og måske bliver det denne aften, at Hamme får vendt landsbyen mod Kresten. Hvor langt er der mellem et fakkeltogt ud på heden og den sunde fornuft, der får én til at luske i seng?

Formål: At vise Kristian Hammes magt, og understrege Ravnsø-slægtens skæbne. Landsbyens fælles synd kan nemt gentage sig, og Kresten er i den sammenhæng den eneste “rigtige” kristne. Han og Skind-Grethe er nemme ofre, men Kresten er også et godt menneske under sit vrangvillige ydre. Og han forstår sig i tavshed på mangt og meget, for eksempel på magtsyge præster og menneskers ondskab.

Hovedaktører: Kristian Hamme, Hr. Oluf, Magnus, Kiersten, Peder, landsbyfolk

“Han er vel en rakker-køter...”

Garm går jo til hånde ved bryllupsforberedelserne, som mange af de andre rakkere, der har lugtet muligheden for sulemad og måske en skilling eller et stykke aflagt tøj. Men trællene på Olufs gård øjner muligheden for at hævde sig over for noget, der står lavere end dem i hakkeordenen.

Et par trælle passer Garm op i et fjernt hjørne af gården, for at håne og måske tæve ham. De nærer samme had til rakkere som deres herrer, og om ikke andet er rakkere vel et nemt offer. Men de har nok gjort regning uden vært - Garm er ikke én af de krybende rakkere som trællene kender. Eller er han? Måske bliver Garm hidsig og taler over sig. Måske aner trællene godt hvordan det er fat med

Kiersten og Garm, og prøver at true eller afpresse ham. Hvad vil Garm stille op med det?

Formål: Illuminering af rakkernes kår - selv trællene kan frit angribe dem.

Hovedaktører: Et par trælle, Garm

“Hun er så ung, og så yndig ser hun ud..”

Kiersten skal gøres parat til brylluppet og efter gammel skik tages hun ned til mølledammen, der fungerer som badesø, for at blive vasket grundigt af kvinderne i byen. Der sladres og skrubbes til Kierstens hud er ganske rød og øm, og snakkes om mænd i det nærliggende svedehus, hvor pigerne med nidkærhed svirper den kommende brud med tynde ris for at jage skidt og djævelskab ud af hendes krop - lige indtil den nidkære Maren Kalsgaard dukker op.

Med rappe kommandoer og skarpe kommentarer jager hun rundt med pigerne, og sender dem på ærinder efter sæbe, velduftende urter, linnedklæder og alskens småting. Alt imens hviler hendes hvasse, små øjne på Kierstens liv, og måske falder der stikkende spørgsmål eller skarpe ord om det nylige udlæg i taljen.

Kiersten bliver jaget igennem resten af sine brudeforberedelser - børste hår, flette brudekrone, klippe negle og rense skidt ud fra under dem, og gnubbe tænder med lakridsrod, indtil Maren kan få Kiersten på tomandshånd.

Alternativt kan Maren Kaalsgaard hente Kiersten ved mølledammen, og tage hende med på heden for at finde materialerne til brudekronen.

Hendes virkelige ærinde går snart op for Kiersten - Maren har sine tvivl om Kierstens jomfruelighed, og hun kommer for at advare den unge pige . Gør hun Hammeslægten til grin, skal Maren egenhændigt sørge for, at Kiersten bliver stenet og jaget af byen. Eller det, der er værre...Måske tager Maren endda åbne trusler i brug: måske var det bedst hvis Kiersten forsvandt - eller tog sit eget liv, fremfor at bringe skam over slægterne...

Formål: At vise hvor dybden og styrken af den ærgerrighed, der ligger i at værne om sin slægts omdømme. At Kiersten ikke alene villigt bringer skam over sin familie, men også har undladt at fjerne sig selv fra den, er usædvanligt. Mangen en ung pige i hendes situation har hængt sig i laden for at undgå, hvad Kiersten er på vej igennem.

Hovedaktører: Kiersten, Maren Kalsgaard, byens unge kvinder

“Men det er ellers en dejlig aften...”

Magnus og Kiersten går aftentur på den nære hede, på eget eller andres initiativ. Måske har Oluf eller Peder ligefrem opfordret til at de bruger lidt tid sammen før de bliver husbond og kone.

På trods af at de er opvokset i det lille samfund, er der ikke nogen af dem, der kender den anden særlig godt. Måske dør samtalen ud, eller måske bliver det langsom tklart, at Magnus og Kiersten ikke har særligt meget tilfælles; deres samtale er høflig, anstrengt, pligtbetonet.

Formål: En lille hverdagsscene, der viser hvor håbløs det arrangerede ægteskab måske ser ud fra de to unges side. De skal tilbringe resten af livet sammen og avle børn med en fremmed.

Aktører: Kiersten og Magnus

“Garm, der er noget jeg må sige dig...”

Kiersten har længe følt situationens alvor, men hun har vankelmodigt undgået at foretage sig noget for at løse op for den. Og nu er det for sent at skille sig af med fostret i hendes liv, og for sent at undvige brylluppet med Magnus.

Hun beslutter at mødes i hemmelighed med Garm, for at forelægge ham hans ansvar. Kiersten er datter af en bonde, og hun ved godt hvordan man kommer afsted med at være med barn. Men han forførte hende, og forvirrede hende, og gav hende løfter, der ikke længere tåler dagens lys godt. Og nu må han forklare sig.

Hvad siger Garm til den pige, han kolblodigt har dømt til døden? Hvad siger hun til ham? Afslører han, hvem han er, og hvad hans hævn er? Og hvad siger Kiersten til den vilde, unge mand, der stjal hendes hjerte af helt andre grunde end hun troede?

Formål: Et nødvendigt opgør mellem bøddel og uvildigt instrument, og en tragisk scene i sig selv.

Hovedaktører: Kiersten og Garm

“Her ved jeg, hvad jeg har...”

Garm opsøger sin mor, Mette Marie, for at fortælle hende om sin dødelige list med de to slægter. Garm er ung og vred, og Mette-Marie er gammel og træt af dage, og den stund som Garm måske har drømt om i mange år - *“Mor, du skal vide at det, som du har lidt af ondt, bliver hævnnet nu!”* - kan nemt blive til et forvirret angreb på Mette-Maries ord om fred og at glemme gamle onder. *“Garm, det er hovedløst at forsætte drabene. Der er ikke andet end død. Og hvad er det, du vil have? Skal jeg dø på heden, fryse ihjel eller dø af sult derude? Det nytter jo ikke...jeg er en gammel kone, Garm, ikke den jeg var engang... Og det er jo mit hjem her. Heden, den er ikke for mig...”*

Den eneste, der kunne værdsætte Garms hævn fuld ud, ønsker måske mest fred og glemsel. Gør det Garm vredere, mere blodig? Eller sår det tvivlen et sted i ham? Mette Marie har det jo godt hos Grue-slægten ... Selvom hun er træl.

Måske forsvarer Mette Marie endda Hr. Oluf, som man ville forsvare sin gamle elsker - eller husbond: *“Han havde vel sine grunde...som du har dine nu. Der gror blod og død i mænds hjerter, og kun kvinderne sørger bagefter...”*

Formål: Det er Garms personlige tragedie, at hans trælbundne mor ikke støtter hans nøje planlagte hævntogt. End ikke den åbenlyse skurk i denne fortælling kan blive lykkelig.

Hovedaktører: Garm, Mette Marie

“Brudéfærden” (sidste vers)

Dagen er oprundet, og hvad der end er sket indtil videre, skal Magnus og Kiersten vel forenes i ægteskabets hellige bånd. Hvad der end sker, bør verset mættes med skæbnesvanger stemning, der bygger op indtil den må slippes fri i blod, drab og vold. Det er på tide at fuldføre tragedien, og følge historiens hovedpersoner til dørs.

Fæhuset – Ravnslægtens gamle stuehus - er endelig blevet til gildesal med friskt, duftende hø strøet på jordgulvet, bordene er dækkede, fakler og lys er sat parate til gæsternes ankomst efter kirkehandlingerne, og hele landsbyen er mødt frem i kirken i deres fineste stads for at deltage i hviledagens gudstjeneste.

Har I ikke brugt en gudstjeneste eller kirken for alvor i andre vers, er det oplagt at indføje en svidende tugt-prædiken til de festsmykkede sognebørn, inden Magnus og Kiersten kaldes frem foran altret for at give sig bort til hinanden og til Gud, og binde brudebånd om hinandens håndled. Og så er der bryllupsfesten, der skulle ende med mutner riskastning i brudekammeret, men som rinder ud i blod og rædsel.

Hvad der sker, er jeres sag. Kun I kender historien, som den er blevet spundet indtil nu. Det eneste krav er, at solen ikke står op over nogen lykke eller velstand. når morgendagen gryer. Natten er jeres.

Formål: Den blodige afslutning på historien. Det er denne scene, I skal spare op til gennem hele fortællingen. Det er her, alt skal falde i hak.

“Epilog”

Den, som vælger Epilogen, har til opgave at afrunde jeres fortælling - at gøre den til en historie, der vil blive sunget om hundrede år af mennesker, der stadig får gåsehud på armene over vildskaben, brutaliteten, volden, hævnens. blodet, kraften i ordene.

Ved testen af “Brudéfærd” lød slutningen således:

“Og det siges, at der levede en jomfru i Hids Herred ude vestpå, som var så smuk, at den Onde selv blev optændt af misundelse og raseri. Kiersten hed hun, og en god og lydig datter var hun for sin fader.

Men på selveste hendes brudenat, hvor hun skulle stå brud for den stolte Ridder Magnus, da steg en vis Herre selv op fra jorden og brændte slægtens gård til grunden. Man siger, at taget stod på gloende pæle som var det en ellefest derinde, mens bryllupsgæsterne stod i lys lue.

Og Kiersten, hun blev revet ud af sin døde ridders arm og ført bort af hylende troldtøj med gloende øjne, og fór vild på heden. Dér tog hun sit unge liv, og de gamle i herredet fortæller, at man på fuldmånenætter kan møde Kiersten, der går og leder efter sin husband derude i den stride vestenvind. Og hvis man ikke er forsigtig, må man ledsage hende på søgningen, indtil Dommedag oprinder.

Og går man forbi Ravnsholms forladte jorder, kan man de selvsamme nætter se bryllupsfesten stå i lys lue, mellem gloende ellepælle. Og vé den, der vover sig derind! De er nemlig dømt til at vente på Kiersten indtil dommedag, hvor hun kan fuldbyrde sit ægteskab med Ridder Magnus.”

Stedkortene

Kirken

Forestil dig et smalt, lavloftet rum med sodede, kalkede vægge af tykke kvadersten. Hvis du er der om dagen, kommer det sparsomme lys fra rækker af smalle, højtsiddende vinduer, og ellers fra lange, gullige lys af tælle og bivoks, og osende fakler i holdere på væggene.

Hvis du er mand, træder du ind af syddøren, er du kvinde, er du henvist til en smal dør i nord. Højt over dit hoved kan du ane det svære bjælkeloft, der skjuler kirkens loftskammer og et voksende lager af korn, som skal brødføde landsbyen i tider med ufred.

Drejer du hovedet mod højre, kan du se det frie gulv af brede, blanke kvadersten, der med fintmålede præcision er blevet føjet sammen af Mester Gottlieb, stensemesteren der blev kommissioneret til at genrejse kirken fra den oprindelige simple træbygning.

Selv i det svage lys gløder farvestrålende kalkmalerier fra alle vægge - alskens væmmeligt troldeøj, der piner synderne, og livagtige engle med frygtindgydende vingespand og strenge miner, som stirrer ned på dig. Måske synes det, at de bevæger sig ganske svagt i det flakkende skær fra lysene, som om de ånder ganske let.

Og langt deroppe, for enden af kirken, lukker korbuen sig omkring åbningen ind til det helligste, Guds rum. Det er her, præsten taler med Vorherre på sit forunderlige, messende sprog, og træder du nærmere, kan du skimte det vældige krucifiks, der glimter og skinner tungt af bladguld. En kroget, lidende Kristus er fæstnet til både væg og kors med vældige smedejernsnagler, som om man frygtede at han ville stikke af fra både kirke og menighed.

Er du til gudstjeneste herinde, er luften er tung af menneskeånd og stanken af sved under den krydretsøde røgelse og den fede røg fra faklerne. Åbninger ud til den fri luft skorter det ganske meget på, og selv når rummet står tomt hen, kan man lugte sidste hviledags tjeneste, som havde folk svedt selveste deres fromhed ud i stenene.

Kirkegården

Træder du ud fra kirken, skuer du ud over en rodet, knoldet indhegning omkring den tunge bygning. Lange, seje klynger af gulligt-hvidt græs ligger som kællingehår på den kolde, stampede jord, men lyngen og marehalmen har aldrig fået ordentlig fat i grunden. Det er som om at livet skyer de dødes plads.

En kroget eg står lidt til højre for mandsdøren mod syd, og det er et træ med stærke kræfter, siges det, et træ, der tjente mangt og meget mens stedet var Gudehov for de hedenske magter. Mellem træets sorte, knortede rødder siver en træeg væde ned i jorden, og det er resterne af en hellig kilde. Hvis man stryger væden på sine læber eller sår en julenat, kan det ske at man taler i tunger, eller at sårene læges, siges det på egnen.

Dyre stenkors stikker op af grunden på må og få mellem frønnede mindeplader og trækors på de fattiges grave. Man tager det ikke så tungt hvilken retning folk bliver kulet ned, når blot de

nu kommer i indviet jord.

Og løfter du blikket en smule, ser du den tunge kreds af svære kvadersten, der holder Gud inde, og troldtøjet ude. Kirkegårdsmuren er grænsen mellem by og helligdom, og det siges at jages man en nat af Skind-Grethe eller den sorte hund, skal man bare springe over muren – så er man i sikkerhed. Et hamret jernkors er naglet fast over begge kirkedøre, og vil man være helt sikker, kan man løbe under det.

Kirken har ingen tårne at prale med, men den dyre malmklokke, som Grue-slægten har bekostet at lade støbe og opsætte, hænger i et stativ af svære, vejrbidte egeplanker tæt ved mandsdøren.

Præstegården Ullvi

Træd ind gennem porten, der skærer sig gennem den gamle hovedlænge på Ullvi, og du står på gårdspladsens jævne lag af marksten. Alle gårdens bygninger er af svære egeplanker – bulbyggede, med tag af lyng, græs eller spåner. Hver eneste planke i de mange bygninger taler om slægtens rigdom, for egetømmer er svært at skaffe på disse kanter.

Hvor andre har møddingen liggende midt på gårdspladsen, har Grue forvist det ildelugtende syn til bagved bygningerne, og hver sten på pladsen er rensset for ukrudt. Ullvi bærer præg af en hård, proper hånd, og ikke én kande mælk går til spilde i Maren Kalsgaards husholdning. Hjerter der ikke meget af på Ullvi, og selv de frie folk, der går til hånd, har noget duknakket og sammenbidt over sig.

Lige på den anden side af møddingen ligger en lille bjælkehytte med vajende græs på taget – det er ildhuset, Marens allerhelligste, hvor kvinderne tager sig af maden, og for enden ligger et snævert kammer til trællene. Der hvor konstruktionen skråner ind mod hovedlængen, har Hamme ladet bygge et lille herberg - et sovekammer - til fornemme gæster.

På din højre side kan du se en højrygget bygning, der støder til hovedlængen – det er fæhuset, hvor okser, køer og et par heste står opstaldet i nærterne. Der er ingen båse, kun kroge langs væggene til at binde høvederne fast ved. Hamme bryder sig ikke om uro eller løsgænger, ej heller blandt sine dyr. Halmen ligger tyndt på det kolde stengulv, og i hjørnet sover den træl, der har ansvaret for bestanden.

Og ser du til venstre, ser du den ældste længe – stuehuset, hvor Hamme tager imod sine gæster ved husets ene arne. Et par skodder slipper lys ind i det tilrøgede rum, der ellers kun oplyses af ildstedets gløder. Hammes prægtigt udskårne huserrestol troner for enden, hvor et vældigt gråt skind dækker væggen. Det er fra en svensk ulv, og hjembragt af Hammes bedstefar, der dræbte dyret med sine bare næver. Eller sådan berettes historien i hvert fald. Skind og tæpper dækker forhøjningerne af træ langs ildstedet, og fyrfade med gløder sørger for både varme og lys til gæsterne i kolde tider. Sidder man for længe stille indendørs, kan man nemlig mærke at Ullvi er forunderlig kold trods sin trækonstruktion.

Bag dig strækker hovedlængen sig i hele gårdspladsens længde – her sover de frie folk, her spiser man, og her samles man om aftenen for at overstå de sidste sysler før natten falder på. Sengenlejer af træammer er skubbet op imod væggene, og i midten holder en træl ildstedet forsynet

med gløder. Allerbagerst finder man Hammes leje, en tung rede af skind og strå, og ved siderne troner hans kister, som er beslåede med korsbånd for at sikre sig Vorherres beskyttelse af hans rigdom.

Og går du ud af porten igen, ser du den lille, tunge kirke, der tavst vogter Hammes gård, og på hele landsbyen med, fra det gamle gudehavs plads.

Ravnsholm

Ravnsholm består af en meget gammel og en nyere bygning, og forstår man sig på den slags, kan man læse skiftende rigdom ud af de forskellige stilarter. Den nye bygning løber fra øst til vest, et langstrakt hus med lavtgående lyngtag, der giver ly til åbne gange på siderne. Bulværk afløses her og der af bindingsværk med hedetømmer, lerklinet strå, og marksten presset sammen til væg. Mos og græs gror i alle revner og sprækker, og lange strå vejer lystigt i vinden.

I stuehuset spiser, sover og arbejder hele husstanden, og her tager Hr. Oluf også imod gæster, bænket på en nyhøvlet bænk med friskskårne mønstre. En langstrakt ildgrube gennem midten af huset sørger for varme og lys, og køkkenet har fået sit eget rum – her hænger en skov af tørrede urter fra loftet sammen med røgede skinker. Der er trangt, røget og blottet for privatliv, men man går aldrig forgæves efter en bid mad eller en kop vin på Ravnsholm. End ikke en rakker bliver jaget sulten fra døren.

Få meter derfra knejser det gamle gårdshus, en formue i bulplanker med spidst lyngtag, der er rejst efter de gamle skikke. Her sov og spiste den gamle Ravnsø-slægt, men da Grue-slægten tog over, måtte de bygge et nyt stuehus – der var for koldt, for ubeboeligt i det gamle, sagde de. Man siger, det spøger i det gamle gårdshus, som nu er fæhus for gårdens bestand af okser, køer og geder, men Hr. Oluf vil ikke høre tale om det.

På gårdspladsen troner en vældig mødding, og ukrudt hersker i hver en sprække mellem de ujævne marksten, der udgør brolægningen. Krogede, gamle lindetræer kanter sig rundt om bygningerne som gamle koner til en fest, og bag stuehuset gemmer sig en stor urtegård og en mindre abildhave. Foran fæhuset står den ru, kantede sten af dysseform, dækket af mos og slidt af vind og vejr. Kigger man nøje efter, kan man følge et tyndt bånd af gamle runer med sin finger, endskønt ingen på egnen længere kan tyde dem. Det er til denne sten at de fleste sagn omkring Ravnsholm knytter sig.

Rakkernes huler

Gå dig en tur ud på heden i mørkningen, hvor natten falder på og efterårets kulde kommer krybende ind i knoglerne, hvis man står stille for længe. Gå ind mellem granerne, der skjuler en gammel hulvej, og træk den kølige lugt af harpiks og fugtig, sandet jord dybt ned i dine lunger. Stå helt stille i mørket, og lyt til den evige vestenvind, der rykker i granerne, gnaver og slider i hedens stædige bevoksning. Langt, langt borte kan du se lyset fra Framlevs gårde. Og hedens vældige mørke er mellem dig og dem, som et gabende tomrum der truer med at opsluge dig, hvis du skulle begive dig ud i det. Sådan er det at være rakker.

Rakkernes huler er gravet ned under en kam af forblæste klitter, en række lavloftede, sandede huller afstivet med forhåndenværende træ af hedengange generationer. Møbler er der stort set ingen af, mestendels kun rodede lejer af skind, græs, pjalter og lyng. Lys har man sjældent i hulerne, for

bål kan kun tændes ved udgangen, og landsbyfolkene er nærige med deres tællelys. Mangen en rakker har lidt den sære sovedød, før man forstod at flytte ilden ud.

Inden frosten sætter ind, kan man møde rakkerne efter mørkets frembrud, hvor de samles omkring deres bål for selskabets og varmens skyld. Dagens bytte af tiggermad og hvad der kan findes på heden koges og steges over gløderne, og deles mellem familierne. Her er intet særligt fælleskab, men har man bragt indhold til gryderne eller en nyttig ting fra gårdenes afkast, har man del i rovet.

Heden

Heden omkring Framlev er ikke de små, maleriske pletter af jydskhed vi kender i dag. Den strækker sig mange, mange mil som et fremmed vildnis mellem de isolerede landsbyer, og selv den mest benyttede vej nordpå mod Viborg er ikke mere end to hjulspor gennem lyngen.

De fleste gudsfrygtige mennesker undgår heden, især efter mørkets frembrud hvor troldtøj og ransmænd strejfer frit omkring. Vildt er der rigeligt af, hvis man forstår sig på at støve det op, men det er kongens, og kun storbønder må lovmæssigt drive jagt. Og selv storbønder, der kan krigshåndværket, vover sig ikke for langt ud mellem de lyngklædte bakker.

Tingpladsen i Framlev

På forten – fællespladsen mellem gårdene – ligger tingpladsen, hvor landsbyens anliggender bliver varetaget. Det er bare en stribe jord, overgroet med sejlivet græs om sommeren, opslugt af mudder om vinteren, men i midten ligger en stor, bredrygget, glat sten. Her sidder oldermænd på tinge, og skuer ud over sine bysbørn. En mindre, knoklet sten er beregnet til forbrydere, der ud over at sidde ubehageligt er nødt til at bøje nakken tilbage for at se deres anklager.

Når tinget kaldes ind, medbringer oldermændene de særlige tingstokke, et bundt af solide rundstokke, der lægges i en vid, kantet kreds omkring tingstenen. Alle mænd, der deltager i tinget, skal træde over stokkene, og vé den, der bryder tingfreden ved at bringe våben eller vold indenfor kredsen.

Per Isenvads smedje

En smedje er en stadig brandfare, og derfor ligger Isenvads domæne nogle stokke udenfor de store gårde. Selve smedjen er et lille, spidsrygget hus med lyngtækt tag, åbent fortil og domineret af den vældige esse med tilhørende blæsebælg af indfedtet svineskind. Per kalker væggene hvert forår, men soden dækker dem igen efter få uger, og sortsvedet værktøj dingler fra kroge og spær, og trækker kullede striber.

Den tunge stank af jern og sod, og glødende kul prikker i næsen, når man står og ser på Per, der med sindige, tunge slag tvinger jernet ind i hestesko, plovskær, beslag og knive, altid iført sit brede læderforklæde. Selv i det tidligste morgengry kan man høre klangen af jern mod jern gennem morgentågen, for smeden står tidligere op end en vis herre får sko på. Han sover og spiser i et snævert aflukke bagerst i smedjen, skjult bag en flettet væg af mosesiv.

Smedjen er et godt sted at være. Et trygt sted. Det er som om at Pers sindige væsen har sat sig i væggene selv. Her er der tid til at overveje tingene endnu engang, til at se sig tilbage og opdage, at man måske var gået vild af sit mål.

Kiersten, bruden

“Så bar de hende til kammeret hen
- Kiersten hun vandrer på heden
Men ej ville hun til brudgommen ind
- Ingen skal krænke hans ære.”

Hn så ham første gang ved stalden, hvor han skovlede kolort ud til møddingen med bister mine, og det slog hende allerede dér, at der var noget ganske særligt over ham. Som var han af en anden byrd, og ikke en gemen rakkerknægt i stinkende pjalter. Og hun tillod sig selv at stå der, lænet mod brønden med en krukke på hoften, og lade sine øjne slå smut over hans skikkelse. Lege med tanken om, jaeh, tanken om at han måske var en kongesøn på flugt. Måske mest fordi solen skinnede på hendes ansigt, og varmede helt ind i sjælen efter den lange vinter. Måske fordi foråret meldte sin ankomst i både fuglesang og det spæde oprør i hendes blod.

Og pludselig så han over på hende, lige ind i hende, ikke som en duknakket rakker, men som en fri mand. Og hun hørte hans skarpe latter bag sig, da hun gjorde omkring på et uventet tilbagetog af forlegenhed, og hastigt dukkede ind i ildhusets sikkerhed med vandet skvulpende klodset fra den bumpende krukke.

Men han søgte hendes selskab i tiden derefter, som en tålmodig jæger på heden, der tager fuglene med bue og pil. Med et enkelt skud, lige gennem kroppen. For sådan var han, ligefrem og skarp på en sær måde, der mod hendes vilje fik hjertet til at hamre i hendes bryst. “Å, la’ dog vær! Dit rakkersvin!” hvæsede hun ofte og slog hans hænder væk, halvt i spøg, halvt i forskrækket alvor. Hun var vel af ordentlig æt, trolovet, og han en ussel rakker fra heden. Og hans øjne skræmte hende, for der var noget i dem, der ikke var udstødt skarn.

Og en midsommernat, da luften var krydret og tung af hedeblomsternes dufte, lod hun sig føre ud på heden, længere end godt var, indtil de ikke kunne se skæret fra midsommerbålene. Lod ham trænge sig på. Lod ham ligge med sig, som var hun selv en rakkerkælling. En tankeløs hore, var hun. Uden omtanke for sin slægt. Men hun elskede ham vel, ham Garm, på trods af hans væsen og den vrede, der evigt lurer som en giftig slange under hans ord.

Kiersten Olufsdatter Grue er en helt almindelig 16-årig pige i en meget svær situation: Gravid med en rakkers uægte barn, og to døgn fra at skulle forene egnens to største slægter ved sit bryllup med Magnus. Kiersten er som unge piger er flest i hendes verden, en rodet blanding af naivt drømmeri, bondefødt realisme, strejf af oprør, og viljen til at være sin far en god datter.

Hun bad til alle helgener, hun kendte til, og gjorde bod i kirken søndag efter søndag. Hun vaskede sig med urter, og søgte Mette Maries råd uden at ville sige hvorfor. Hun vågnede i nætterne med særken klistret til sin krop af angstfuld sved, og havde i drømme givet fødsel til trolde, til tohovede skiftinge, til slangereder. Og lidet hjalp det, at hun gravede en amulet med hellige tegn ned i den sandgryde, hvor Garm havde taget hendes uskyld bort.

Og på trods af alle hendes bønner, mærkede hun noget bevæge sig i sit liv en silde aften, få uger efter bekræftelsen af sin trolovelse til Magnus, Hammes vage søn. Og hun skulle have omgjort det liv lige dér, på stedet. Eller taget sig af dage i laden. Men hun var vankelmodig, og ville hverken det ene eller det andet, og da hun endelig fik samlet mod til sig, var det for sent. “Han har haget sig fast i dit liv, Kiersten. Bundet sig til din livstråd. Hvis du jager ham bort fra dit liv, tager han dit med sig.” Det var Mose-Krestens ord, og han forstår sig på sådan noget.

Kiersten er i en håbløs situation, og ved ikke sine levende råd - alt for meget ansvar og pligt

hviler på hendes uerfarne skuldre, og hvordan kan man være en god datter, når man bringer skam over slægten som en tankeløs rakkerhore?

Eksponeringsansvar: Umulig graviditet, hårde kvindekår, at være en hjælpeløs brik i det politiske spil mellem slægter

Hr. Oluf, Kierstens far, overhoved for Grueslægten

“Hr. Oluf han sidder på højenloft
- Kiersten hun vandrer på heden
Han gifted sin datter til ridder bold
- Ingen skal krænke hans ære.”

Dér sidder han så, ved ilden, på husherrens rigt udsmykkede sæde, og lytter til de rolige åndedræt af hans sovende slægt. Mette Marie lagde et skind over hans skuldre før hun gik til sengs, og nok bemærkede hun hans barske mine. Men hun er klog af skade, og sagde intet, lod ham blot sidde og ruge i fred.

Klog af skade, det er han vel også. Jaeh, skade har der været nok af i hans liv. Man skulle vel tro, at Herren ville tilsmile hans driftighed, hans ærgerrighed, hans iver efter at få slægtsnavnet Grue talt blandt de øverste på egnen. Ja, for den sags skyld i landet, en skønne dag. Hvis Peder forstår at føre videre med samme beslutsomhed.

Olufs øjne bliver fjerne, stirrer ind i ilden. Aner små, fæle ansigter med slikkende flammeter, der håner ham og brænder veddet bort. Det er som den sjælelige svindsot, der tærer på hans livslykke. Her skal pagten mellem ham og Hamme forsegles om ganske få dage, og så kan han gå til herredsting med oprejst pande, og lægge råd med de største. Småfolk og herremænd skal kende hans navn, og vide, at han egenhændigt kæmpede sig derhen, hvor han er nu.

Men det gør ondt derinde, i hans hjertekule. Noget ukendt, måske tvivlen, er kommet til ham, nu hvor han er tættere på graven, og hans blod er kølnet. For skylden for Ravnsø-folkenes endeligt hviler tungere og tungere på hans skuldre, og han husker tiere end før Jens' øjne på sine, da de stenede ham og hans slægt ud af byen. Mette Maries øjne, da han tog hende med vold på sit leje for at fuldbyrde sejren. Øjne, de følger ham. Anklager ham. Nidstirrer ham, som var de dæmoner, der var kommet at plage en arme synder.

Streng, bekymret, ærgerrig, og magtsyg er han. En mand med slægtens ve og vel på sinde. I tidens løb har han taget nogle barske valg for at bevare sin slægt, og bragt blodige ofre på slægtens alter for at fremme dens ry.

Han husker en vandretur på heden med sin far, husker hvordan han grådigt skovlede sorte revlsbær i munden med næverne, så den blodrøde saft drev ham af ansigtet. Og hans far standsede for at pege på de undselige, krybende revlinger. “Sådan er vi, Oluf, sådan er Gruerne. Vi holder os ved jorden, ved det jævne, og folk træder os måske under fode.” Og han bøjede sig ned, og rev en knortet, tør stængel op, og viste Oluf de lange, trevlede, hvide rødder: “Men vi holder sammen på jord og slægt, og vi giver næring til andre. Det må du aldrig glemme, Oluf. Du er en Grue...” Men Olufs øjne var på det gamle, ilde holdte sværd ved sin faders bælte.

Men glemte det gjorde han ikke, for han voksede op til at forstå, at Gruerne var en middelmådig slægt, som ingen regnede for noget. Og ved sin fars dødsleje svor han en bitter ed - at gøre Gruerne til en slægt af storbønder og konger. Koste hvad det ville.

Nu ved tærsklen til alt, hvad han har kæmpet, løjet og dræbt for, er fortiden måske ved at indhente ham. Måske har angeren over hans valg meldt sig, om ikke andet så frygten for at skulle stå

ansigt til ansigt med Herren, når han skal stå til regnskab for sine gerninger. Oluf er ved at blive gammel, og ruger over sit liv.

Eksponeringsansvar: De blodige valg man tager som slægtsoverhovede, og hvad det bærer med sig. Magtsyge og ærekærlighed, der kræver liv.

Garm, Rakkeren

“Ind kom den trold og tog bruden med magt
- Kiersten hun vandrer på heden
Slægten er borte, vort hus står i brand
- Ingen skal krænke hans ære.”

Det er måske det første, han husker. Billedet af sin far, der kniber øjnene sammen i tavs smerte. Stenen, der flår hud væk, blod som en silende strøm ned langs hans hals. Hans fars øjne, der forbyder ham at sige et eneste ord. Og hans fars hånd, der holder hans i et jerngreb, mens sten og skarn hagler ned over deres hoveder. Han forstår ikke hvorfor, forstår ikke skældsordene, men han kan føle hadet mod sin hud som skoldhed beg. Og hver gang han vil løbe, holder far ham tilbage med et brutalt ryk, der får hans skulder til at dunke ømt dagen derpå.

Det er den eneste gang han kan erindre, at hans far øvede vold mod ham. Det var den dag, hvor Framlev drev dem på heden, og holdt hans mor tilbage som træl. Den dag, hvor de mistede gård, gods og stand. Men det forstod han først senere, da hans far var længe død.

Garm er en mager køter af en knægt, nær de tyve, og historiens åbenlyse skurk. Han er også hemmelig far til Kierstens uægte barn, og ældste søn af den slægt, som Oluf fik kappet ved roden. Han er vokset op på heden, blandt rakkerne, der modvilligt tog ham og en flok forkomne slægtninge ind. Sivert Rakker er hans far, det tror egnens folk i hvert fald, og ingen aner, at Garm er det hævnende sværd, der skal nå dem fra graven.

Sulten og vinden, det var hvad han kendte til. “De er af samme æt - den ene graver i det indvortes, den anden slider på det udvortes.” sagde Sivert på sin sindige måde, når han sad med armene om Garm, og holdt ham varm gennem vinternætterne. Deres tænder raslede om kap, og trætheden bed værre end kulden til sidst, men rakkerne kendte til vinterdøden, der hentede folk i søvnen.

Og han lærte tidligt at hade landsbyens folk, for deres små tanker og ondskabsfuldheder. For det flæsk, som de ikke ville dele, og de stabler af skind, der holdt dem varme. For spytklatter og tæv, hån og had, når han gik med Sivert på gårdene, og lærte at tigge og være myg. Indtil han lå med fadermorderens datter, og plantede sit barn i hendes forbandede liv. Og han vil spytte i deres ryggede ligbål, når sandheden kommer for en dag.

Garm har svoret en blodig hævn, og måske er det kun hævnen, der driver ham efterhånden. Hadet har ædt sig ind ham, formet hans sind, måske taget hans forstand med i købet. Bitterheden og vreden, det er det eneste, han kender til nu. Håbet om at være den, der kløver Hr. Olufs hovedskal, er det eneste han har tilbage. Éen gang rakker, altid rakker - der er ikke nogen fremtid for ham, udover at fryse og sulte på heden, og prøve at hutle sig igennem vintrene i rakkerhulerne. Og det aner han godt.

Eksponeringsansvar: Den mørke side af slægtsfejden: hævnen. Rakkernes usle kår, samfundets bund.

Stolt Peder, broderen

“Stolt Peder drog sværdet mod søsteren sin
- Kiersten hun vandrer på heden
Så skar han barnet udaf hendes liv
- Ingen skal krænke hans ære.”

Da hans far tog Ravnsholm, den første nat de sov dér, i et fremmed stuehus, i på fremmede sengelejer, lå han vågen og lyttede til Mette Maries fortvivlede kamp mod hans fars overgreb. Han lyttede til hendes halvkvalte gråd bagefter, og blev bange for det, som var sket. Men hans far tog ham tilside dagen derpå, og sagde “Peder, sådan lyder det, når mænd vinder noget. Det er lyden af din slægt, der vokser sig større, stærkere, mægtigere. Husk det, og vær aldrig bange igen.”

Og det var han ikke, for han mente at forstå, og anerkendte, hvordan magten gebærder sig i denne verden. Han forstod, at det gjaldt om at være stærk, og tage det, som man lyster efter. At man intet er uden slægten, thi så står man med ryggen nøgen og udækket. Og at slægten intet er, hvis man er svag og uden ære.

Hver søndag stirrede han den stramme og knotne Krist deroppe på krucifikset lige i øjnene, som for at vise at han ikke var bange. Eller i det mindste for at vise at han, Peder af Grues slægt, var værdig til at være Herrens barn. Men som han voksede, og mærkede Hammeslægtens usete åg over sin nakke, og forstod hvorledes de herskede gennem det krucifiks og den lille, tunge kirke, udæskede han i sit sind den radmagre skikkelse deroppe ved præsten, udfordrede ham åbent. Og lovede sig selv, at han eller hans sønnesønner ville rykke den præsteslægt op, og smide den på møddingen.

Peder er en ung, ærgerrig mand midt i tyverne med et hårdt sindelag og en stolthed, der kan måle sig med Olufs i hans ungdom. Peder er både sin far som ung - ubøjelig og nidkær når det gælder slægt eller ære, men også en tragisk antihelt. Han handler i og for sig med gode intentioner, men hans handlinger er brutale og nådesløse.

Og nu er hans søster trolovet med præstens vage søn. Magnus, som han har måttet lege med fra barnsben af - ikke fordi de var af samme byrd, men fordi ingen af dem hørte til blandt de andre knægte fra de små gårde. Og Magnus, som egentlig aldrig brugte sin afstamning, selvom Peder gav ham tørre klø og spottede hans mangel på mandsmod, voksede op til at blive en stille yngling med vage øjne og bløde læber, mens Peder slog spåner af sammenbunde pindemænd i abildgården med sine trævåben, og arvede sin fars gamle sværd.

Og vægten mellem dem ændrede sig, da Magnus fik trolovelsesringen om håndledet, for Hr. Oluf bød Peder, at han skulle holde sig gode venner med præstesønnen. “Hvad du tænker, er din sag. Men dine ord og dine handlinger er slægtens” sagde han, og krævede det samme af Kiersten, der græd med ansigtet mast ned mod sine dyner den selvsamme nat hun var blevet lovet bort.

Stolt Peder vil have sin søster gift med Magnus, koste hvad det vil. Og finder han ud af, at hun har vanæret slægten, står det nok ilde til med at holde hans temperament tøjlet.

Eksponeringsansvar: Landsknægtsmentaliteten – tag hvad du kan. Brutaltet. Slægtens vilje og tvang. Hr. Oluf som ung

Mette Marie, træl og krigsbytte

“Hr. Oluf han drog mod sin fjende ud
- Kiersten hun vandrer på heden
Og rigeligt bytte han hentet' sig hjem
- Ingen skal krænke hans ære.”

Hun ville, at hun skulle dø den nat, da skæbnen slog dem til jorden. Da Jens blev drevet på heden med deres søn, og hun blev slæbt ved håret over tærsklen til Ravnsholm, ind i den gård, som hun havde gruttet mel i den samme morgen som frue af. Og bagefter, da Oluf havde taget hende med vold, vidste hun, at hun ville være død om morgenen. Ligge kold og bleg ved hans side, som i sangene. For den, hvis ære er blevet krænket så dybt, kan ikke leve. Det vidste hun.

Men daggryet fandt hende ganske levende, og hun forstod, at virkeligheden var en anden. At Herren af uransagelige årsager havde valgt at forbande hendes liv, og holde hende bundet til skammen og sorgen, der gjorde hendes hænder kolde og krogede. Hun lærte at affinde sig med Olufs natlige tvang, med spotten og hadet fra koner, der tidligere havde fulgtes med hende til marked. Lærte at leve, selv efter at de fandt Jens død på gårdspladsen, og kulede ham ned i skellet, som var han en selvdød køter. Lærte at leve uden sin søn, indtil hun fik nys om, at han ikke var død på heden. Lærte at leve med de dødfødte børn, der blev stødt ud af hendes hadske skød.

Mette Marie er gældstræl hos Kierstens familie og tidligere frue på gården. En stærk og temperamentsfuld kvinde, der er vokset til en aldrende kone, mæt af dage og magelig. Hun har delt seng og bord med fjenden i 16 år, og med årene er drømmen om at løbe bort til heden svundet.

Og med årene lærte hun også, at had kan visne som en giftig urt, der ikke får sin blodige næring. Olufs overgreb stilnede af, og den nat kom, da hun søgte hans leje af egen vilje. Hvorfor kunne hun ikke sige med bestemthed, men måske var det fordi hun var begyndt at kende hans sind, og anede, hvorfor han handlede som han gjorde. Hun forstod, at de ville blive gamle sammen, og at ensomhed og kulde kan være en værre lod end at dele sin fjendes seng villigt.

Men Garm, hendes søn, er besat af sit had, og hun aner i ham den samme helvedsild som drev Oluf til vold og selvtægt. “Hvad skal det nytte, Garm? At du kløver Olufs hoved bringer ikke din fader tilbage fra graven. Du er det sidste, jeg har, og du vil blive lagt på hjul og stejle som et forhadet ådsel.” Men hun tænker det kun, for hun kan se, at han ikke ville lytte efter, at hans had har groet for længe, og rækker for dybt. Han forstår ikke, at man kan blive for gammel og for skrøbelig til at hade, at man kan ønske sig en smule fred.

Den brændende trang til at hævne sin slægts fald ved at stikke en dolk i den mand, der tog hende som træl, og tvang hende til sin seng som krigsbytte, er brændt til lunken aske. Han gjorde vel som han måtte gøre - som alle ville gøre. Og hvad nytter det at der kommer mere blodsugydelse og sorg? Mette Marie har tabt lysten til at holde liv i en meningsløs trætte mellem slægter, og når Garm i ly af natten besøger hende for at tale om hævn og blod, sørger hun i stilhed. Hvad skal det nytte alt sammen...

Eksponeringsansvar: Slægtsfejdens anden side: hævntørst, der er blevet gammel, og had, der er døet ud i magelighed. Fornuftens stemme

Kristian Hamme, præsten

“Den præstemand uddrev hin trold af sit hus
- Kiersten hun vandrer på heden
Så maned han trolden i hedejord ned
- Ingen skal krænke hans ære.”

Han skuer ud over den duknakkede forsamling af mennesker, der er klemt inde mellem de svære kvaderstensvægge i hans kirke. Kniber øjnene sammen, og behersker tårerne, som røgelsen og lampeos driver frem. Her er de, hans flok, hans byrde, frygtsomme som nyklippede får, tillidsfulde som unge hvalpe. Og når han løfter armene, står han som en hævngherrig gudskriger under det strålende krucifiks, under fødderne på den lidende Kristus, der ser ned på ham, og følger hans gerninger nøje.

For som det er hans kirke, er det hans egn. Hans by, hans folk. Hans slægt har altid haft stærke magter på deres side, selv før Kristus uddrog Danmarks folk af hedenskabens syndefulde mørke. Han husker den mærkværdige, ludende krage, som gik under navnet Broder Albrisius, og som modtog ham i porten ved Viborg kloster med ordene “Nåeh, du er så bondetampen, der skal dresseres til at gøre fine krumspring.” Han husker hvert svidende slag med den tynde kæp, som munken sled op på hans rygstykker hver dag, mens han kæmpede med det sære dragesprog, der gik under navnet latin. Og han husker sin fars mørke blik, da han vendte hjem, præsteviet og munkeraget, og hans ord: “Nå, har du så tæmmet Gud?”

Og det har han. Eller tæmmet noget, der er en magt i hans mund og hånd har han i hvert fald. For egnens folk frygter ham som var han kongen selv, og søger hans råd i tide og utide af frygt for at mishage ham.

Kristian Hamme er præst i Framlev og egnens ubestridte hersker, en stor, svær mand med tunge hundekæber og stikkende øjne sat som knapper i det rødmossede, vejrbidte ansigt. Kristian er af gammel storbondeslægt, ambitiøs, hoven og skinhellig, med den samme politiske tæft som en onsindet hestehandler.

Og nu ham Oluf med sin hovne søn - han kan gå hen og blive grumme nyttig, nu hvor landet er splittet mellem to stærke kongeslægter. For nu gælder det om at stå sammen og stå fast, og holde skarpe sværd mellem sig og sine, og den gamle knokkelmand, der er draget på høst i landet.

Se, et bryllup mellem de to slægter, og en rigelig medgift, det kan holde præstelægten skadesløs, og lægge tungere bly på det gamle lig, der ligger mellem dem. For Kristian anede, at han begav sig ud på usikre mosetuer den nat, hvor han indgik pagt med Oluf om at få gjort en ende på Ravnsøslægtens vælde. Det var den nat, hvor Ingelise brat rev ham ud af søvnen med skingre kællingeskrig, og rev hans bryst til blods med sine negle mens hun råbte “Du har solgt os til den Onde selv! Du har givet os i fortabelse!” Som om hun kunne gøre sig klog på politiske anliggender, den gale so.

Men han vidste nåde og mildhed, som sig bør for en præst, og sendte hende ikke på fattiggård. Han lød hende lænke i laden, men holdt hende med føde og klæder, og forbød folk at tale mere om den sag. Selvom han i sene nattetimer kunne tage sig selv i at skælve ved ekkoet af hendes skingre ord i sit sind. Fortabt...

Han sidder som småkonge i Hids herred med bredrøvet husholderske og “hof” hver søndag, men hans ambitioner strækker sig langt over herredsgrensene: Kristian har kig på bispesædet i Viborg, og til det mål spinder han sindrige tråde af alliancer mellem små og store støtter. Rig er han også, men grundlæggende et brutalt, afstumpet væsen under sin omsorgsfulde skal. Og han presser nådesløst sin

søn Magnus, som reagerer ved at blive vagere og blødere.

Eksponeringsansvar: Religionskonflikten. Magtsyge, menneskelig ondskab og gridskhed.

Bipersonerne

Magnus Hamme,

Kierstens tilkommende og søn af præsten Kristian Hamme. Arvtager til Hammes slægtsgård Ullvi. En blød ung mand midt i tyverne, der fuldt ud er klar over, at han og Kiersten indgår i en politisk alliance, der ikke tager højde for petitesser som kærlighed og at passe til hinanden.

Magnus er en stilfærdig ung mand i en hård verden. Helst ville han trække sig tilbage til sine studier - Kristian har lært ham latinens kunst, men når nu hans far har forordnet et bryllup, vil han gerne gøre sit til at hans brud ikke bliver ulykkelig. Hvis jordelivet er askeår, bør man gøre sit bedste for at tage dem med ære, sindsro og værdighed, hvad der end måtte hænde én.

Magnus er så venlig, som man kan være i tidlig middelalder, hvor livet ofte er brutalt, men han er også under pres fra sin hårde far, der har ambitioner på sønnens vegne.

Maren Kalsgaard

Præstens bredrøvede og hårdhjertede husholderske, en aldrende hejre med et ondt sindelag og alt for skarpe øjne. Maren er landsbyens onde ånd, og ophav til hovedparten af sladder og giftige rygter. I sine unge dage søgte hun ofte til præstens leje, men nu viser han hende bort. - og Marens medfødte had til verden vokser, hver gang hun afvises. Hun er en kyndig barselskone, og en nidkær og nådesløs husfrue, hadet og frygtet i stilhed af mange i Framlev, der har været mål for hendes smædekampagner.

Ingelise Hamme

Moder til Magnus, en midaldrende kvinde med fugletynde lemmer og store, klare øjne. Ingelise holdes skjult og bag lås og slå på præstegården, og Kristian har forbudt enhver omtale af hans hustru. Det siges, at hun mistede forstanden den nat, hvor Bodild opgav ånden, og gal er hun i hvert fald - holder man hende ikke bag lås og slå eller i bånd, raver hun byen rundt og skriger skingert, og river klæderne af kroppen for at kradse sig med neglene. Og ikke et sammenhængende eller forstandigt ord har hun sagt siden den nat.

I nætterne kan man somme tider høre Ingelises tynde skrig oppe fra præstegården, som en syg fugl, der varsler død og ulykke. Hun kan bedst bruges som et overnaturligt værktøj, eller som en ubehagelig stemningssætter.

Karl Marsk

Insidder hos Oluf, og Kierstens forsmåede tilbeder. En ærgerrig og hoven mand med en tung og træg disposition, der slider som en besat for at få råd til egen jord, så han kan blive rigtig husbond. Han er 10 år ældre end Kiersten, men har alle dage haft et mere end godt øje til den kønne pige.

Ved hver dans på landsbyens forte har Karl gjort behørig kur til hende med samme træge tålmod som en ged, der slider sit horn mod en hegnsstolpe. "Hvornår ska' vi så knytte bånd vi to, hva' Kiersten?" var hans evige kommentar, hvornår hun end rendte ind i ham. Man sagde endda i byen, at Jens ikke er så dårligt et parti, når alt kommer til alt - han er jo dog trods alt flittig.

Smeden Per Isenvad

En tungsindig, rolig mand med skarpe øjne og vægt bag sine ord. Per er en lille, firkantet mand af gammel smedestlægt, og han er rap med sine næver, både når det gælder jern og hovne karle. Han fremstiller hvad Framlev behøver af hestesko, plovskær, nagler og anden dagligdags smedekunst, men kan også den sjældne kunst at smede gode sværd.

Per ved, at man skal holde tand for tunge, og passe sit. Men han har skarpe øjne, og der sidder et godt hoved på ham - og han forstår sig på landsbyer, storbønder, og magtsyge. Hvis man er kommet i klemme med Hamme, kan det ske at Per vil lytte til ens sag. Og måske nikker han tavst, og tager sindigt læderforklædet af for at begive sig op at sludre med den vældige præst under to øjne. Og så ordner det sig ofte med ham Hamme, for Pers ord har megen vægt, når han vælger at tale.

Kresten Nielssøn, eller Mose-Kresten

En knarvorn særling, den kloge mand i Hids herred. Han graver tørv ved den gamle offermose, og skyer for det meste landsbyfolkenes selskab. Man siger, han kan lidt af hvert, og mere end sit Fadervor, og det er til Mose-Kresten man går, når man har sære smerter i lænden, eller skal have et uønsket barn fjernet i stilhed. Han lever af smågaver og at sælge sin tørv, og ellers går han på jagt og sælger fugle til gårdene.

Kresten er ikke populær og heller ikke et nemt menneske at omgås, men folk er også bange for hans trolddom - man ved jo ikke, hvad sådan en halvtrold har af alliancer. Men hvad værre er, omgår han rakkerne som var de ordentlige, kristne mennesker. Han har éen af dem boende i sin jordhule derude, Skind-Grethe.

Skind-Grethe

En værre rakkerkælling, der flår selvdøde dyr for bønderne. Hun bor hos Mose-Kresten, og man siger også, at hun er gravrøver fra tid til anden, og har en pagt med alskens mørkeyngel. En fæl og grim kælling er hun i hvert fald, med fedtede tjavser, og ildelugtende skind bundet om sin magre rad.

Skind-Grethe er hverken værre eller bedre end folk er flest, men livet har ikke været godt mod hende. Hun er blevet til et aggressivt, kuert væsen, en pryglet køter, der hellere bider en fremstrakt hånd end at risikere flere slag. Mose-Kresten forstår sig på sårede sind, og omgås hende med tålmod og ro. Og hun har med årene fundet sig til rette hos ham, selvom hun holder et værre hus, og skælder og smælder sin vært huden fuld.

Sivert Rakker eller "Køteren"

Det nærmeste rakkerne kommer på en anfører. En mager, pjaltet, vindtæret mand med hulne kinder, og døde øjne. Sivert tog sig af Garm fra første færd, selvom ingen ved hvorfor, og præsenterede ham som sit eget afkom, da Garm blev gammel nok til at følge Sivert på hans runder for at tigge og spørge om arbejde.

Måske knækkede heden Sivert, for sandt er det, at han ikke har nogen drømme i sit hoved. "Hvad skal det til for alt sammen? Det får du itte flæsk i maven af..." var hans ord, hver gang Garm talte om hævn og blod, og sprang omkring med sin fars sværd derude mellem lyngen. "Hævn, det er for rige folk, der har råd." Sivert er den lille mands og fornuftens stemme. Han er alt det, som hævn drab og slægtsfejder ikke er.

Et blik ud over landskabet - Brudefærds middelalder

Med sværd skal land vindes - relevant storpolitik

I den tidsperiode, hvor "Brudefærd" foregår, strides to kongesønner bittært om magten over Danmark og Skåne. Den ene, Knud, lod sig hylde på det Jydske Landsting i Viborg som landsdelskonge for nyligt, og den anden, Erik, svarrede igen ved at lade sig krone som modkonge i Skåne og på Sjælland. Det trækker op til tyve års borgerkrig, der vil blusse op som en balstyrig og ustoppelig hedebrand i landsdelene, indtil Valdemar den 1. stiger på tronen og ender striden.

I Roskilde sidder Eskil som ærkebisp, en titel det kostede sølv og dyre løfter at skaffe til Danmark, og kirken deler magten ligeligt med kongen. Selvom det civiliserede Tysklands kirkefædre ikke bekymrer sig synderligt om det forholdsvis nykristnede land mod nord, som i modsætning til nordmændene tog troen til sig i alle samfundslag, har kirken meget at sige i landsdelene - Jylland og øerne, Sjælland og Skåne.

Det er en brydningstid, en tid, hvor ingen rigtigt ved, hvad der er klogt at vælge. Ufred og blodsudgydelser lurer i horisonten, der tales i krogene om mord og rænker, og de jydske herremænd, der kastede deres lod på Knud, skuer med skarpe øjne mod øst, hvor hans bror truer med åben krig.

Hr. Oluf og Kristian Hamme var begge med til at vælge Knud, og derved har de også gjort fælles lod med den unge kongesøn, sønnesøn af den gamle og milde kong Niels, hvis styre hverken blev husket for godt eller ondt. Falder han, falder de alle, og svært var det at vælge mellem to stærke slægter, der begge havde blods krav på kronen. Man husker vel nok Knuds far Magnus, der dræbte sin rival Knud Lavard i et baghold nær Ringsted, og dermed splittede riget i to.

Og det kan synes fjernt og uoverskueligt, når man er draget hjem over heden fra tinget til Framlev, hvor selv vandrede handlende sjældent lægger vejen forbi. Måske skulle man passe sit, og lade de magtsyge sjællændere grave deres egen gtav. Men snart kommer Knuds mænd vel med krav om at sende våbenføre mænd til kongens hær - i ledning. Okser og guld kommer det vel sikkert også til at koste, og måske sønner. Men hvem der står på den vindende konges side i de trange tider får vel rigelig belønning. Og stærke allierede.

Magten i Hids herred - en hakkeorden

Når man ser på magten i Hids Herred, skal man holde sig for øje, at det er en fattig egn, langt fra de store byer, hvor Rigets fremtid bestemmes. Men i menigmands øjne er en fjern konge ret beset ligegyldig, når storbonden i byen kan knuse ens slægt og fremtid med et eneste ord. Storbønderne i Framlev har meget at sige på deres hjemegn, knap så meget uden for herredet.

Hids herred forvaltes for kongen af storbønderne på egnen. De mødes på herredstinget fire gange om året, og diskuterer alle større og vigtige anliggender vedrørende herredet, og de største - deriblandt præsteslægten - tager til landstinget i Viborg for at give deres besyv med, når der skal vælges konger i Danmark.

Hammeslægten og Ravnsøfolkene var storbønder i Hids Herred fra gammel tid, og kontrollerede gennem jordbesiddelser, rigdomme, og stærke bånd til kongen og senere Moderkirken herredets spredte landsbyer. Mens Hamme ejede store jorder og opnåede biskoppens øre i Viborg, havde Ravnsøslægten mange våbenføre mænd i landsdelskongernes hird, og mange gamle bånd til mennesker, der skyldte dem tro og tjeneste.

Men da Ravnsøslægten blev lyst i band, stod Hammefolkene alene tilbage som herredets stormænd og beskyttere. Man går til Hamme, hvis man skal have løst en tvist, låne til en ny plovokse, eller endsige bortgifte en datter, for uden Hammes velsignelse går det sjældent godt i Hids herred. prompte - mandebord, bøde, pisk, stokkeslag, heden, eller hængning. Ingen i byen udover Kristian Hamme og hans søn kan læse stort andet end korte runer, og oldermanden – titlen på tingets leder, som går på skift mellem byens frie mænd - fortolker sædvaner frit fra gang til gang i samråd med byens ældste. Men selvom de frie mænd kaster deres eget lod, når der skal stemmes, er det en kendt sag, at Hamme får sin vilje i alle henseender.

I bunden af hierakiet finder man en familie af frigivne trælle, der fik husly og frihed af Kristian Hammes far som betaling for en æresgæld. Selvom de er frie, har de ingen jord, ingen værdier, og ingen dyr, og må arbejde hårdt på præstens marker.

Der findes også trælle på både præstens og Olufs gårde og hos enkelte jordegne, men de er at betragte som løs ejendom, og har samme status og ret som okser.

Rakkerne på heden betragtes som mere retsløse end trællene, siden der ikke skal betales mandebod eller bøde til nogen, hvis en rakker kommer af dage for nogens hånd. Selv det sjældne hjortevildt har mere ret, for det er kongens, og må ikke jages uden videre. Det må rakkerne.

Smeden, Per Isenvad, står uden for hierakiet - han har i nogle tilfælde optrådt som en art ombudsmand, og talt den lille mands sag hos Kristian Hamme med held. Hans håndværk er livsnødvendigt for Framlev, og det er ikke alle, der har Pers åbenlyse evne til at betvinge det stædige jern. Og så siger man jo, at smeden kan mere end sit fadervor. Folk lytter når Per taler, og søger at holde sig på hans gode side. Selv præsten træder varsomt, når Per bliver vred.

Trolden på korset

Man kan stadig huske de gode tider for få hundrede år siden, hvor Danerne drog i viking, og bragte rigdomme og trælle med tilbage til landet. Hvor folkeslagene syd for grænsen frygtede de nordlige stammer. Nu er landet jo kristnet, og den gode Guds fred holder folket til deres agre og plove. Kirken, som jo egentlig kom fra syd, binder folkeslagene sammen på tværs af kongedømmer, men i Danmark er der langt til de ærgerrige tyske bisper, endsige til Rom. Man lader sig tugte af præsterne for sin frelses skyld, men et sted dybt i folket rykker det, når præsten på sit forunderlige sprog messer om jordelivets askeår og menneskets arvesynd. Man husker vel, at de gamle guder forstod sig bedre på menneskets lyst og trængsler end den magre, lidende gudmand med de stikkende øjne på korset.

Kristendommen er i denne fortælling en religion, der dyrker askese og fornægter kødets lyst. Forplantningen er unaturlig og syndig - omend nødvendig for slægtens videreførelse. Mennesket i sig selv er ligegyldigt, og livet er askeårene før Himmerige. Sygdom, lidelse, smerte er Guds retfærdige straf for arvesynden, og man må blot bøje hovedet og bede om nåde. Guds vilje er det eneste, der tæller, og der er ikke noget, man kan gøre for at forbedre sit liv, udover at håbe at Gud vil tage een ind i Paradis ved Dommens Dag, hvis man bærer sin synd ordentligt.

De gamle sæder fastholder at man kan forhandle med guderne. Guder kan snildt være sære, urimelige eller ondskabsfulde, men man kan som regel krejle sig til en god aftale, hvis man bloter godt. De gamle sæder dyrker jorden, livet, frugtbarheden, og handler om at håndtere et hårdt liv med godt humør, i stedet for at jamre over 'guds straf'. Konflikten mellem den gamle og den nye tro er med vilje ridset skarpt op.

Så Framlevs indbyggere går fromt i kirke hver søndag, og lader sig tugte på latinsk. Man gør et stort nummer ud af sin fromhed, kyskhed og ydmyghed overfor Gud, og våger nøje på hverandre - de skulle jo nødigt strejfe ud af Herrens fold. Man lader sig døbe under stort postyr, og bæres i fine ligsvøb til kirkegården for at hvile uden tanke eller bekymring til Den Sidste Dag, hvor Herren vil skille fårene fra bukkene. Og nyligt lader man også præsten signe nygifte, så de også er ordentligt gift for Herrens Åsyn, i stedet for at nøjes med velsignelser fra de involverede slægters overhoveder.

Den tunge malmklokke, som Hammeslægten har bekostet, ringer mørk og klangfuld ud over de gamle hedejorde, og jager trolدتøjet væk og gudsfrygten ind i det lille samfunds hjerter. Men præsten kommer alligevel ud og signer agrene, som Gudernes mand altid har gjort, og man finder ofte anonyme grødogfre og små gaver ved sten, træer og høje, hvor man ved at troldfolket og vætterne bor. Det er jo ondskaben selv, siger præsten - men det er vel dumt at stå sig dårligt med de gamle Magter i landet. Og latinske uforståeligheder finder vej ind i de gamle manevers, når man skal skade naboens lykke eller fange en karl i sit brudeseng.

En gudstjeneste foregår på latin hele vejen igennem - og det forstår ingen udover kirkens folk, der tager sig mange timer om at tale med deres Gud på hviledagen. Man står op hele vejen, og lytter mestendels til præsten, der gemmer sig et sted deroppe foran i det mørke alterrum sammen med den korsfæstede Kristus på sit kæmpemæssige krucifiks. Salmerne kender de fleste, selvom de er på snørklet præstesprog, og bare er lært udenad.

Slægtens magt

Slægtens vilje og ve står altid over det enkelte individ, og når slægten byder, forventes det, at dens medlemmer adlyder uden tøven eller kny. Den nye religion tilføjede Guds vilje over det hele - man tjener Gud før man tjener sin slægt, og det har præsteslægten i Framlev fuldt ud forstået at benytte sig af.

Slægtens overhoved taler og handler for hele slægten, og at gå imod hans ord, er utænkeligt. Selvfølgelig sker det, men det er noget, der straffes hårdt, både retsmæssigt og socialt. Børn opdrages til at vise lydighed mod slægten som en naturlig selvfølge, og at følge sin egen vilje er en frygtelig ting at gøre. Man forlader alle kendte sammenhænge, man kaster sin familie bort, man spotter sit eget blod. Man træder ud i et ubeskyttet, usikkert ødeland, hvor ingen vil komme een til hjælp. Det kan nok være at slægten kan være et kvælende åg - men den er også den sikre fold. Det eneste, der kan være værre, er at slå et familiemedlem ihjel.

Og som man er en del af slægten, er man også en del af sin landsby på godt og ondt. Alle er afhængige af hinanden for klare sig igennem hårde tider, og går nogen på tværs af det lille samfunds bedste, er straffen hård. Hakkeordenen er stram og ubarmhjertig, og der er ikke plads til at føde på eller give ly til mennesker, som ikke kan bidrage med noget, ejheller mennesker som rakkerne, som man ikke stoler på. Og fordi man er så afhængige af hinanden, og lever så tæt, kender man stort set alles hemmeligheder. Nok tales der ikke højt om mange ting, men man **ved** hvordan det forholder sig, og sladderer går livligt i et finmasket net, der knytter byen sammen.

Vilden Sti - hævn og tugt

I folkeviser snakker man aldrig om tingene, eller finder en fredelig løsning. Hovedpersonerne ender som regel med at foretage sig - eller blive udsat for - noget grufuldt og makabert, og som inspiration er her en lille liste over brutale måder at hævne sig på, eller dø på:

Man kan servere en uønsket bejlers hjerte eller andre kropsdele for ens datter.

Man kan skære et uønsket barn i slægten ud af dets moders liv med sværd.

Man kan servere omtalte barn for dets fædrende ophav

Man kan grave folk ned, eller mure dem inde, og lade dem sulte ihjel

Man kan spærre folk inde i gårde, stuer eller lader, sætte ild til, og se mens de omkommer i mordbranden.

Man kan lade folk blive rykket fra hinanden ved at binde dem til heste, der jages i hver deres retning
Man kan lade folk drukne i mosen eller andet vand, og hamre en pæl igennem dem for at forhindre at de går igen

Man kan hakke sin slægt ned for fode - og så bliver det ikke værre.
Man kan drikke eller danse sig ihjel (kvinder)
Man kan fryse ihjel på sin elskedes gravsted eller ved hans eller hendes side
Man kan drukne sig i gadekæret eller mølledammen

Man kan hænge sig passende dramatiske steder

Når et menneske i middelalderen tager sit eget liv, bliver de regnet for fredløse i religiøs sammenhæng. De må ikke begraves på indviet jord eller føres ind i kirken, og man kulede ofte selvmordere ned ved korsveje eller i skel, i det håb at de ikke ville kunne finde vej tilbage. Selvmordere gik nemlig helt sikkert igen, mente man.

Når et menneske dræber nogen - især af sin egen slægt, har det forbrudt sig mod alle love. Der er kun tre muligheder for straf - mandeboden, hvor man betaler erstatning til den dræbtes slægt, bandlysningen, hvor man jages ud af samfundet under trussel om at blive dræbt hvis man lader sig se igen, og at bøde med sit liv, typisk ved hængning.

I landsbysammenhæng er det Tinget, der dømmer, og de forudrettede, der tager sig at eksekvere dommen.

En dag i et middelaldermenneskes liv

Forestil dig, at du søvndrukkent tumler ud af soveskind og klumpede, tunge gåsedunsdyner for at pjaske iskoldt vand i hovedet. En træl har fyldt vaskeskålen fra brønden og tændt op i ildstedet før han vækkede dig, og lugten af simrende grød prikker dig i næsen. Du bemærker knap den evige røg, der svier i øjnene og vrangvilligt snor sig op under tagets rafter for at sive ud af lyrehullet, og begiver dig på hjemvant slingrekurs hen til døren. Snorkende åndedrag, og tunge kroppe der vender sig, fortæller, at din familie er ved at vågne i det halvmørke rum. Gløder ulmer i flade jernpander rundt langs væggene, og bålet kaster flakkende skygger over de røgmærkede egeplanker, men der er ikke meget lys at give af, og udenfor holder natten stadig fast.

Dine hænder finder den tunge plankedør, og med ét er du ude på gårdspladsen. Jorden er efterårskold under dine bare fødder, og dine tænder klapper en smule mens du på stive ben stolprer over til staldhuset for at forrette din nødtørft. Det er trods alt varmere end møddingen.

Bønder - både rige og fattige, står op klokken fem om morgenen. Man spiser ikke morgenmad - begrebet findes faktisk ikke helt endnu, men nogle husfruer lader servere grød, eller en humpel brød i varm vin. Man arbejder til hen på formiddagen, hvor dagens hovedmåltid bliver serveret - grøntsager, grød, kød og fisk, og afslutter først arbejdet ved 7-tiden om aftenen. Man deler et mindre måltid - typisk ikke tunge eller fede spiser, for kloge hoveder har udtalt, at man ikke sover vel på fyldt mave.

Livet i Framlev styres af årstider og vejr, og sådan har det været længere end nogen kan huske. Man er afhænging af jordens og himlens luner, og ingen kan vel fortænke nogen i at blote en god klat spyt til en prominent sten på ageren i løbet af pløjningen. På forten står soluret, der kun viser tiden på Vorherres milde dage, men alle kender tiden på lysets gang over himmelhvælvet, og følger samme rytme. Man arbejder med jorden, med dyrene, knokler med plov og hakke, og sætter i stand hvor vind og vejr har krævet sit. Det er hårdt arbejde, og gennemsnitsalderen er da også kun 33 for mænd, 30 for kvinder på grund af mange barnefødsler.

Måske har du værkende knæ og ømme hænder, fordi landsbyens mænd i dag har slæbt tømmer til de trolovedes brudekammer. Det skal stå ved Gruernes hovedhus, og det bliver en prægtig stue af dyre egeplanker og lyngtækket tag. Hr. Oluf har dirigeret rundt med folkene, og Karl Marsk, der er god med øksen, har hugget flittigt til. Måske værker din ryg, fordi du har luget ud i kålgården og været med til at lægge hegnene ned, så dyrene kunne slippes løs til græsning på de fælles marker. Alle må arbejde, høj som lav.

Men nu sidder du bænket her ved ilden på varme fåreskind med et krus varmt vin, og mens dine hænder rapt sysler med ten, væv, nål eller skærekniv, lytter du til småsnakken og sladderer der går livligt. Man siger, at sladder er en vis Herres tidsfordriv, men hvis der er noget som for alvor knytter Framlevs sjæle til hinanden med stramme løkker, er det det, man ved om hinanden. En ko brøler sørgmodigt i staldlængden, og måske tænker du på okser, der skal slagtes til brudefesten. Eller okser,

der skal betales som en del af den rige medgift.

“Ledige hænder er onde hænder”, siger man i Framlev, men ét er Herrens ord, et andet at alle er nødt til at lægge sig i selen for at skaffe maden på bordet og holde taget over huset. Der er ingen professionelle håndværkere eller faste handlende, så man må klare de fleste mindre reparationer selv, og fremstille hvad man nu har brug for til den daglige drift. Man bruger typisk de sidste timer før sengetid til at spinde uld, væve, og sy hverdagstøj til alle, skære nødvendige ting som husgerråd og smådele til plove i træ, og klare forefaldende småreparationer.

Det siger sig selv, at storbønder har mere tid til rådighed, fordi de har råd - og pligt - til at lade folk arbejde for sig på gård og jorder. En rigtig storbonde forventes at gå på jagt, tage sig af herredspolitik, og holde sine våbenfærdigheder ved lige. Især det sidste, for Danmark er ikke et trygt og sikkert land endnu. Vendiske sørøvere hænger ved alle kyster, og ufreden lurder i alle landsdele.

Der er ikke mange forlystelser som vi kender dem. At drage til tingmarked er en kærkommen afbrydelse i den daglige dont for alle, og for storbønderne er det en fremragende lejlighed til at mødes og diskutere, indtil mødet rinder ud i muntert kævl og berusede mandfolk. Der kommer handlende fra nær og fjern, og gøglere der underholder, men de store markeder er sjældne på Hids herreds kanter, og man må for det meste af tiden nøjes med at mødes på gode aftener på forten for at spille brætspil og terninger, eller sludre inden det er tid at krybe til sengs.

Gårde og huse - hvordan lever man

Huse på “Brudéfærds” tid har ikke ændret sig meget fra sen vikingetid, i hvert fald ikke ude på de jyske heder: Man bor i lange huse med jordstampede gulve, og fattige husmænd har stadig kvæget stående i den ene ende. Maden tilberedes over et hævet ildsted i midten af længen, og røgen slipper ud gennem et hul - et *lyrehul*, i det lyngtækkede tag. Ovnene er murede op udenfor huset.

Møbler er der ikke mange af - man sidder på jordforhøjninger eller tømrede bænke langs væggene, og køkkenbordet er en firkantet jordforhøjning med træramme. Skabe er murede eller bygget sammen med væggene - hvis ikke man nøjes med kister, og sengene er simple træforhøjninger med stabler af skind, tykke dyner, og halm for at holde varmen. Man sidder på skind eller halm, medmindre man er velhavende og har ladet fremstille puder til formålet.

Varmen kommer fra ildstedet, og lyset fra lyrehullet, ilden og små åbninger i væggene, som er dækkede med tynde, tørrede huder for at holde vind og vejr ude. Det er dunkelt og røget at være indenfor, men man kan skaffe sig lidt ekstra lys med flade jernpander med gløder, eller ved kostbare tællelys. Ekstra lys er især rart, når man sidder ved væven, der findes i ethvert hjem.

De store 3- og 4-længede gårde findes ikke endnu - Framlevs gårde ligner mest rodede klynger af beboelselænger, lader, kvæghuse og udhuse, og bygningerne er enten af svært egetømmer (bulhuse), eller lerklinet, hvidkalket bindingsværk af skævt og kroget hedetømmer.

Hver gård ligger på sin egen jord - *toften*, hvor man har sine *abildgård* (æblehave), nældegård (brændenælder til tøjfibre og madlavning), og urtegård med krydderurter og grøntsager. I midten af landsbyen er den fælles plads - *forten*, hvor man holder landsbyting, har sine høns og gæs gående, og ellers mødes når tiden er til det.

Udenom klyngen af huse ligger landsbyens fælles marker – *agrene* – som stråler ud i landskabet, hvor hver gård har sine smalle striber at dyrke for at sikre at alle har del i både god og dårlig jord. Man sår og høster på samme tid, og landsbyens ting fastsætter hvornår.

En typisk gårdbesætning er på 2-3 køer, et par trækokser, og en flok får, foruden høns og gæs, der render frit på gårdspladsen. På storgårde er bonden meget rig, hvis der er 30 høveder i besætningen. Oluf og Hamme vil typisk have 10-25 køer per gård.

Landsbyens kirke er betalt af Hammeslægten, og den viser med al tydelighed deres magt og rigdom: Hvor der før stod en simpel trækirke på det gamle Gudehavs plads, blev en anerkendt stenmester kommissioneret til at genrejse Gudehuset af svære granitkvadre, der er blevet hugget til langt fra herredet, og møjsommeligt transporteret dertil med kærre og okser. I altret er der nedlagt et helgenrelikvie - en fodknogle af den hellige Sankt Knud - som sig hør og bør, og biskoppen kom helt fra Viborg for at signe den nye kirke.

Kirkegården er til gengæld en uregelmæssig, indhegnet plads omkring kirken, hvor gravene bliver anlagt på kryds og tværs. Man tager det ikke så nøje med placering af hensyn til den trange plads, for det er vigtigt at komme i indviet jord. Kun selvmordere, tyve og voldsmænd bliver kulet ned udenfor.

Silke og ærlig pæl - hvordan ser man ud

“Brudefærd” er sat i tidlig middelalder, så man går stadig enkelt klædt, og børn er klædt som de voksne. Kofter til mændene kan være så lange, at de ligner kjoler, men de fleste går i den traditionelle knækorte udgave, måske med en vid skjorte under.

Man har ikke bukser, men et langt strømpelignende rør på hver ben - *hoser*, der bindes fast ved et indre bælte. Mange snører også hoserne fast med læderremme til underben og knæ efter gammel skik.

Både mænd og kvinder bruger cirkelrunde, halvlange kapper mod vind og vejr, og fodtøjet er mestendels fint forarbejdede lædersko med remme eller snører.

Kvindernes kjoler er simple, og går ned til fødderne, og under kjolen kan de bære en underkjole - en særk. Man bruger forklæder eller grove arbejdskjoler til det daglige, og klæder af finere vævning når der skal stades op. De velkendte ‘horn-slør’ og overdådige brokadekjoler kommer langt senere, i den ældre middelalder.

Giftede kvinder går altid med tildækket hår, mens ugifte har lov til at gå med håret udslået og løsthængende. Kvinder ofrer somme tider deres fletning for held og frugtbarhed på bryllupsnatten.

Mad - hvad spiser og drikker man

Den jævne befolknings daglige kost består af grød, især byggrød, rugbrød og grøntsager. Hvedebrød er dyre, og hvede er en forholdsvis sjælden vare - det er rigmandskost. Havre dyrker man kun til heste. Grøntsagerne bliver ofte serveret mosede, f.eks. ærte- eller bønnemos.

Oksekød er langt billigere end svinekød, for svin gør ingen nytte mens de fedes op, men

småbønder slagter sjældent. Heldigvis kan der ofte hentes en god suppehøne, eller en håndfuld æg fra flokken, der render frit omkring husene. Man holder geder i stor stil for at drikke deres mælk, og får, der dog kun må bøde med deres gode uld.

Om efteråret slagtes der i stor stil, og kødet røges, tørres, eller lagres i fedtstof (ligesom sylte) - en meget harsk oplevelse efter næsten 10 måneder, når man skraber bunden af tønder og fade inden næste års slagtning.

Man bruger en række krydderurter som bl.a. dild, bredbladet persille, karse, koriander, mynte, salvie, merian og isop. Maden er rigt, men ikke stærkt krydret med krydderier som kanel, nellike, kardemomme, allehånde, spidskommen, ingefær og peber foruden de ovennævnte krydderurter, der kan dyrkes i urtegårdene.

I øvrigt skelner man ikke nødvendigvis mellem krydderier og lægeurter, forstået på den måde, at hvis én var syg, fik han maden krydret med de urter, man nu mente var gavnlige for hans helbred.

Et festmåltid på denne tid af året er en omstændig sag. Okser skal slagtes uger i forvejen, og hænger til modning i laden, og fedesvin skal slagtes, skoldes og steges på spid over åbne ildsteder udendørs. Høns og gæs skal koges, og kødet pilles fra knoglerne, hakkes og males, blandes med alskens gode krydderier, og måske bages til postejer eller koges med mælk. Sovse og supper skal koges, sies og koncentrerer i dage.

Trælle bliver sendt ud at samle hyld, solbær, hindbær, brombær, nødder og svampe i skovbrynene, og der skal plukkes æbler, pærer, og søde og sure kirsebær i abildgården til syltning, stegning, kogning og bagværk. Stort set alle i Framlev hjælper til med frembringelsen af festmåltidet - det kommer jo alle til gode.

Øl drikkes stort set som vand - man beregner 4 liter øl til en fuldvoksen, arbejdende karl om dagen. Det er lavet af porse, og er en bitter, ram oplevelse. Børn og kvinder drikker det fortyndet, og procenten er meget lav.

Man drikker mjød når det skal være rigtigt godt, og ellers krydret rødvin (nellike, kanel, kardemomme), som skal importeres sydfra for dyre penge.

At blive gift

Ægteskaber arrangeres altid af slægtsoverhovederne, og selvom folkeviserne flyder over med ulykkelig, forbuden eller forsmået kærlighed, falder det de færreste ind at modsætte sig fornuftsægteskaber eller politiske alliancer. Man gifter sig for at føre slægten videre og sikre sine egne og sin families gamle dage, ikke for et så luftigt og vagt begreb som 'kærlighed'.

Typisk er kun husbond og madmor officielt gift for at have lovkravet på jord og ejendom, og resten af husstanden lever sammen i uformelle forhold, der ligner 'papirløst' ægteskab - brylupper er dyre sammenkomster, og man må jo spare hvor man kan.

Hvis man er heldig som ung nygift husbond, får man foden under eget bord, men typisk må man leve under det fædrene tag med sin kone og resten af familien, og håbe på at arve, når

slægtens overhoved engang kommer af dage, eller går på aftægt. At Magnus og Kiersten ikke alene bliver officielt gift, men også får deres eget kammer, er en storslået og nøje planlagt demonstration af rigdom fra begge slægters sider.

Kirkens indblanding i bryllupper på denne tid er ikke noget stort - man møder frem for at få Guds velsignelse til sin forening, men det vigtige tidspunkt er når man har sat sig til højboards, og slægternes overhoveder i vidners tilstedeværelse erklærer giftermålet for lovligt og anerkendt. Da er man lovformeligt og ordentligt gift, og festen kan begynde - og festen er til gengæld noget, der kan tage flere dage. Man æder og drikker til man sprækker af den gode mad, holder taler for brudeparret, danser vilde kædedanse ude på gårdspladsen, og skråler med begejstring med på de kendte danseviser, som nogen har startet i den anden ende af bordet midt i al festen og forvirringen.

Men mest af alt venter man på det vigtigste tidspunkt, når brud og brudgom gør anstand til at ville trække sig tilbage til brudekammeret. Som traditionen byder, skal de forsøge at snige sig væk fra festen, men lade sig opdage og fange af de måske ret overstadige og godt tillakkede gæster, der på den ene eller anden måde følger dem til sengs.

De nygifte placeres på sengen, og alle gæster defilerer forbi og kaster ris på dem med ønsker om frugtbarhed og velstand - og hvad man nu ellers lige finder passende at sige, inden døren stænges udefra, og parret overlades til sig selv. Næste morgen hænger man de blodige lagner ud til offentlig skue, så alle kan se, at brylluppet er blevet ordentligt fuldbyrdet.

Et farvel

Så er du nået til vejs ende, og jeg håber at du har mere lyst end nogensinde til at prøve kræfter med noget utraditionelt - i hvert fald i kongres-sammenhæng.

Har du spørgsmål, er du hjerteligt velkommen til at maile mig på hoodedrat@iname.com, eller ringe på **27 28 96 76**. Du kan også kigge forbi den lille hjemmeside, der hører til dette kompendium:

<http://home1.stofanet.dk/hoodedrat/bruden/index.html>

Hvis du er nervøs, og føler den lille præstationsangst-orm røre på sig derinde, så vil jeg fortælle dig noget: I har tiden. I har kraften. I har hinanden. Der er ikke nogen, der dømmer jer, eller stirrer på jer fra stolerækkerne. I er alene med jeres fortælling, og når I forlader rummet igen, bærer I noget fælles med jer, som er jeres alene. Og det kan I være stolte af.

Er du sikker på, at Brudefærd slet ikke er noget for dig, så gør dig selv og Fastaval den tjeneste at give besked så hurtigt som muligt. Det er synd for din gruppe, hvis du ikke møder op, eller egentlig ikke gider. Og det er synd, hvis du ikke giver besked, så en anden kan komme til at læse kompendiet i god tid.

Jeg håber vi ses.

Venlig hilsen
Alex Uth
Holmstrup Mark 2001

